

EPISTOLA PRIMA.

Ad amicum ægrotum *.

ADMONTIO PRIMA DOMINICI VALLARSII IN TOMO XI OPP. S. HIERONYMI.

109 Visa hæc est olim Erasmo non abhorreere a stylo Tertulliani, quantum, inquit Vallarsius, ex illius fragmentis licet odorari: est enim affectatior et duriusculus, etiamsi gratibus sententiis. Existimant alii fuisse etiam congruenter magis, ad subsequendis dictionem epistole, quæ, nemine jam diffidente, sancti Maximi Taurinensis est, eam ita accedere ut tamen non certo ascribat. Ego, ut pronuntiare nondum hæc de re ausim, sentio tamen, propius ad horum opinionem, eum qui hæc scripsit personam sustinere episcopi, qui se statim initio ait: *dominicarum rerum religiosa necessitate occupatum.*

ADMONTIO SECUNDA.

Inter opera spuria sancti Maximi collocamus etiam epistolas olim divo Hieronymo attributas, ejusque sub nomine vulgatas duas. Confer in præfatione momenta rationum quæ ad hoc iudicium ferendum contra Vallarsii aliorumque opinionem nos impulerunt. Nihil aliud nobis addendum superest nisi quod variantes desumpsimus ex codice x Plutei xix, memb. in-folio sæc. xv, pag. 265, bibl. Medic. Laurentianæ, et ex Rom. edit. Epistolarum sancti Hieronymi apud Petrum de Maximo an. 1468.

CAP. I. — Quamquam certissime noverim experientiam tuam alieni consolaminis levaminibus atque remigiis non indigere: cum languores ærumnasque languidi corporis, stuporemque membrorum rigentium, vigentis calentisque animi felicitate ipse confoveas, ac medica ratione cures atque componas; tamen inter adversa præsidium, inter morbos remedium, inter curas solatium, in fluctibus alienæ manus remigium semper queritur et optatur. Pars est enim procul dubio maximarum medelarum fraterni consolaminis fructus: ^b et fomes dactorum, ^c dulcedine consolantium, levamen, fessis animis introducit. Et si non corporeis in membris, recessibus animi tamen et abditis, spirituali studio componit hominem, et inferit ut medicus sospitatem, juvatque conamina exhaustarum virium, sub longarum sarcina pressurarum: maxime cum scriptum sit: *Frater fratrem adjuvans exaltabitur (Prov. xviii)*. Ob hoc igitur quoniam dominicarum rerum religiosa necessitas ^e ita me tenet occupatum, ut frequentatu corporalis accessus, ærumnas tuas illustrare non detur facultas: placuit, sicut petisti, ut qualicumque solatio litterarum lenirem tam longa tentamenta virtutis, imo potius salutis commodum visitarem, et animum Christiana virtute fundatum in robur maximum promoverem. Qui regnorum caelestium prædam, censusque muneris sempiterni contendimus occupare, esse non possumus sine aliqua congressione victores. Nunquam enim delicata ac ignara certaminis virtus victoria palmiferum culmen ascendit, aut præmium de subactis adversis accipit, qui victoria cariorem vilissimam iudicat sui corporis vitam. Nec mortis enim concutitur metu, cui de morte vita nascitur: pretiosum est illi et sanguinem fundere; felicitatis est cum infelicitate pugnare, summæ sanitatis est acerbam vulnera sustinere, jacturam quoque ferre membrorum opinatur maximum lucrum. ^d Et quod est ultimum, dicam, præclarum est illi in ipso certamine palmiferam creditori animam revocare. ^e Melius enim est, sicut ratio **110** determinat, si quod naturæ debet, virtuti solvatur. Ferenda sunt, frater, ferenda sunt igitur cuncta per quæ se Dominus afflictione longissima voluit experiri, et in magna præmia destinare.

CAP. II. — INFIR. ^f Quis animus, non jam submissis viribus, ferat istos inevitabiles casus, et perniciosæ calamitatis incursum, atque morbos infestos,

A quantum video jam cum ipso corpore morituros? **HEKON.** Cum periculis jam necesse est congregiatur et certet quem tempestas inter fluctus invenit. Et quamvis nemo libens periculum patiatur aut ferat, tamen sub pondere periculi, cogente necessitate, duratur. **INFIR.** Sed alia mihi anxietas accedit, quæ, mœroribus duplicatis, meos sensus involvat, et mordacibus curis inexplicabiles curas imponat. Movet enim me quod cum talibus tentamentis, et cum tam obstinati morbi certamine mihi soli contigerit diuicare, cum alios noverim et mitioribus plagis esse correctos, et compendioso luctamine extitisse victores. Cur mihi Dominus non cum cæteris certamen indixit? Cur me non sicut ceteros castigavit? **HEKON.** Primo enim non debes in tam arduo certamine constitutus de humilibus cogitare. Inferiora sunt enim præmia inferioribus pugnis. ^g Ubi denique fortia fortibus imperantur, fortiosem fortior muneris sequitur census; et ideo ignominiam iudicat fortis cum inferiore componi. Magnus est enim qui vicerit magna; devotionis est maximæ maxima sustinere, ingentis virtutis est ingentia superare. Namque meritis eminentioribus ^h excellit cæteros apud regem, quem plurimum turbaverit *καύμα* cauma bellorum, et reddiderint superata victorem. Adest denique præda in ipso conflictu congruens qualitati certaminis, merito destinata victoris. Numero castrensi pondera pro viribus reges imponunt: medici pro causis medelas impendunt. Qui curandus est, non dicit medico qua lege curetur; nec miles eligit quo mittatur, nec servus quo verberare castigetur. Quod enim ex majoris pendet arbitrio, **111** non est in potestate subjecti. Ergo qui superna regimur potestate, et inter mundi ⁱ miseris multiformes corrigendi versamur, nec nostrum est de potestate Domini aut plagas eligere, aut alia certamina, quæ ferendo vincamus: sicut nec servorum est eligere de dominis genera flagellorum. Nunquam enim ex arbitrio pendentis pendet licentia verberantis. Potestatis est emendare, conditionis est subjacere. Regis est onus imponere, et militis est sustinere. Quippe cum ab ipso rege nihil geratur injustum, qui suis legionibus, pro virium qualitate bellicos sudores imponens, fortes mittit ad fortia: inferioribus competentia jubet, ut nec inferior contra proprias vires certamine potentioris arceatur, nec posterior iufe-

* In Cod. Laurent. legitur sequens titulus præfixus epistole: *Hieronymi ad amicum ægrotum consolatoria in formam et modum dialogi.*

^b Idem cod. Laurent., et fomes dactorum mulcedine consolantium, levamen. Edit. Rom., et fomes dictorum mulcedine consolationum, levamen.

^c Idem cod. Laurent., ita me detinet occupatum.

^d Edit. Rom., Et quid est ultimum.

^e Cod. et edit., Melius enim sic ratio terminatur, si quod natura debetur, virtute solvatur.

^f Idem cod. et edit., INFIR. Quis, aisti, non jam submissis, etc.

^g Cod., Ubi denique fortiora fortioribus imperantur, etc.

^h Edit., excellit a cæteris accedens apud regem, etc.

ⁱ Cod. et edit., miseris milleformes corrigendi.

¹ Apud Vallarsium olim erat *mulcedine consolationis*, qua voce et S. Cyprianus utitur in fine epistolæ prius ad Donatum, et A. Gellius lib. xix, cap. 9, et

Boetius lib. ii de Consol., Sidonius quoque lib. v, epist. 17, aliique. Nec sane erat illa lectio mutanda.

rioris certamine, degradatis meritis, humilietur. Et dum hoc agitur, ut nullus in alieno minoretur aut certe succumbat, omnes cupit esse victores. ^a Nec inimicus est medius, qui ferit, ut periculum tollat et vulnera vulnus excludat. Nec adversatur paternus affectus, si liberus doceat amplexibus flagellorum. Paterna enim flagella exercitia sunt innoxie pietatis. Ergo quoriam castigatio corrigentis amoris est causa, cum de pietate descendat, ama medicum percussorem, cujus plaga mater est medicinae. Nihil enim impium pietas parit, ut virtutibus amplexis, fructum pietatis spiritaliter curatus includat. *Ego*, inquit, *Dominus necabo, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo* (Deut. xxxii).

CAP. III. — INFIR. Sed aisti: Ergo ferit pietas? HIERON. Ferit utique; ne impietas iudicetur, si non corrigat delinquentem. Cum enim non desit in homine quod curetur, ferit, ut curet, ut sunt manus medici, ^b quae multa laedendo conferunt sanitatem, non sine murmure patientis. Hoc modo et nos sub cura ictus medentis, inter ipsas mœroris angustias, sic in Dominum murmuramus, ut in medicum vulnerati, qui curantur et dolent. Aggredere igitur, frater, aggredere ^c sustententia remedium, quo valeas gravidam tentationibus sarcinam levigare, et pericula, dum pateris, superare. Jactantia membra animus rigidus consoletur et curet. Regnum teneat virtus intra corpus anxietatibus captivatum, ut anima inclusa periculis vigeat ipsius libertate virtutis, ^d quæ in conflictu tentationis, varie legalibus tubis jam ludum jussa est preparari, et in ipso vestigio dominicæ servitutis, contra infestas calamitates armari. *Fili*, inquit, *accedens ad servitum Dei, sta in justitia et timore, et prepara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii). ^e Ergo cum tentatio nostris utilitatibus prorogetur, non est mirandum si nobis ejus ardor accidat. Sicut beatissimus Petrus in epistola sua monet ac dixit: *Nolite mirari ardorem accidentem vobis, qui ad tentationem vestram fit, ne excidatis inter varios sæculi fluctus* (I Petr. iv). Frequentibus procellis Christiana vita quatitur atque tentatur, et pressuris innumeris lactatur et crescit. Quod Salomon beatissimus propheta et satis illustris testatur et probat: *Conjungere*, inquit, *Dominio, et sustine, ut crescat in notissimo vita tua* (Eccli. ii). Navigium vite nostræ agitantibus gaudet: sola tranquillitate turbatur. Stupet enim cursus, cessantibus ventis; periclitatur, si periculis non probetur. Incertum est enim utrum ad Dominum pertineat, quem pressura, mater gloriæ, ventilando **112** non purgat, cedendo non nutrit, castigando non probat, cedendo non curat. Nam cum verbera nobis atque varia tentamenta amor divinus impendat, ac sicut medicus conferat remedium de contrariis, et torquendo succurrit: non se probat ^f ad amorem pertinere Domini qui plagis medicinalibus non meruit subjacere. Sed forsitan dicis: Si meus est amator Deus, cur me igitur amatoris mei flagella gravi laceratione mœstificænt, et lædendo conturbant? Si me amplexibus flagellorum torquet qui amat, jam partes odii falsus amor exercet; jam malo oderit, ne torquat. Imo cave ne oderit, roga ut amare dignetur. Amor enim emendat, odium vero supplicium comminatur. Amor disciplinam consuevit impendere; odium vero, dictante sententia, reatum recitare. Quod odium natiuitate humani generis ex Deo in hominem propagatur. Et ideo est hominis, quod odit, aut irascitur deus: odit dum offenditur, irascitur dum non rogatur offensus. In odium enim sui provocat Dominum,

qui factis odibilibus se odibilem facit, et offensum rogare contemnit. Cæterum amat Deus hominem, ut artifex fabricam, sed odit mala opera, quibus fabrica urgetur in lapsum, et cogitur in ^g labinam. Et qui mala opera odit, malorum operum non potest amare factorem: sicut Salomon sanctissimus protulit: *Odio sunt*, inquit, *Deo impius et impietas ejus* (Sap. xiv). Ergo melius est in hoc mundo annis vergentibus perituro, cujus senectutem premit ac sorbet occasus, ex amore Domini medicinalia sustinere verbera, quam ex odio expectare insanabilem plagam, et sub fulmine sententiæ ducere damnabilem vitam. Melius est inter manus medici transire ac modicum sustinere tormentum, quam renuntiare medico, et incurrere supplicium æternis tortoribus vexaturum. Aut si adhuc miraris amatoris nostri medicinam per flagella constare, illud quoque debes mirari quod torqueant remedia quos medicus amat, qui nocendo, quod nocet excludit. Utique qui nocentia querit excludere, non potest nocere; et ideo nocendo curat, ut carior sit sanitas preparata torcoribus. Si enim medicinam non laceraret sanandum, meritum sanitatis ire semper delectaret in voluntarium vulnus. Si non mordacibus adjuventis necessarium medelarum cura pretiosa constaret, curandum causa non cogeret in mœrorem. Et ideo remediis nocentibus cura perficitur, ut mœroris pretio redempta sanitas carior habeatur et grata. Ergo, qui amandus est, quolibet examine non potest non emendari; ^h qui corrigendus est, non potest non flagellari amatoris verbera; qui curandus est, medentis mordacitate non potest non noceri. Quid miraculo stupes? De periculis expectat auxilium quem curat ignis et ferrum. Multa sunt enim quæ non nisi percussa sanantur. Multi sunt quos medici sine ferro curare non possunt. Qui sanitatem diversa per tormenta rogati concedunt, amarissima pocula, exigente morbo, remedii causa non sitientibus sæpe propinent, quæ non sine frontis rugositate sorbentur. Nam si vultum bibentis attendas, tristis et anxius bibit ut lætus et incolumis vivat. O rationabilis et incommodis commoda satis perversitas medicinae! Urgetur homo bibere quod non sitit, cui remedium est aliquando **113** quod sitit. Nam quia interdum ciborum abstinentiam præcipiunt, indicta jejunitate corpus exonerant, ut de ipsa lassitudine reflectum atque fortissimum reddant. Repentina vulnera quæ casus in castris advexit, sovent, ligant, sarciunt, curant; mœstificando lætificant, fatigando confortant, lædendo medentur. Nam dum pabulo vulneri continuata partium cute quibusdam fibulis ⁱ inserunt sanitatem, vitam consolando pollicentur, quam curando componunt. Sed leviora sunt ista quæ diximus: apud quos est remedium non sine scalpelle demere putredines enervatas, et amputare de homine vivo mortuas partes; licet unum membrorum non sine sensu totius corporis amputetur, homo tamen suis damnis consentit, ut vivat. Apud illos aliquoties detractis cutibus, et ipsa ossa raduntur, ne totus homo perirens eradatur. Apud ipsos nonnunquam collectio verminans, et æstuans tumor medicinali ferro sulcatur. Apud ipsos ignis urit, ut refrigeret; mordet et lacerat pulvis, ut sanet. Quid plura? Sub medica pietate homo plurimum torquetur ut plurimum vivat. Ecce necessarium periculum in quo beneficium est fidele tormentum. Periclitatur pro certo quem medicus curat, sed perit et decipitur qui renuntiat. Huic enim, licet sub tormento, vita promittitur; alii vivendi spes denegatur. Ergo ubi necessitas exigit,

^a Cod., *Nec iniquus est medicus.*

^b Cod., *quæ multam lædendo conferunt sanitatem.*

^c Cod. et edit., *sustinentiæ remedium tuum.*

^d Cod., *quæ in conflictu tentationis variæ.*

^e Cod., *Ergo cum tentatio mei utilitatibus prærogatur, non est mirandum si nobis ejus ardor accedat.*

^f Cod., *ad amorem pertinere divinum.*

^g Cod. et edit., *labinam. Ergo qui male opera odit.*

^h Cod., *qui corrigendus est, amatoris verbera non potest non probari.*

ⁱ Cod., *inserunt sanitatem*

periclitari melius est quam perire. Incommodis nocere cum fracta melius est quam negatis incommodis intrare: ^a id est sanius est remedio sibi noceri quam non posse curari.

CAP. IV. — Hoc secundum celestem medicum loquor, et ad curam magis refero spiritaliorem, non ad illam solum quæ arte moritura, mortalibus versatur in membris. Nobis est ergo melius a Domino redargui, castigari, et sub ejus plaga curari, quam ab ejus medicina incurabiles removeri. Aerec enim a suis vultibus Deus quos viderit incurabilis morbi iniquitate vexatos, et sicut pulverem, aut paleam impetu turbinis per vitia dissipata; atque dispersas: ^b sicut ipse in sua voce loquitur, dicens: *Recedant a me iniqui, vias enim illorum scire nolo: quoniam lucerna eorum extincta est, et gemitum habebunt in vita sua. Erunt enim sicut paleæ quæ a vento volant, et sicut pulvis qui a tempestatibus tollitur (Job. xxi).* ^c Eorum vias nolunt scire, qui viam nolunt tenere perducentem ad sublimia. Ad unum eam Dominum una via in Christo tenenda est, quæ angustantibus tentamentis in spatio longæ securitatis inducat. Huic soli viæ patet palatium cœli; ceteræ vero voluptatum anfractibus tortuose, regionem flammiferam petunt: Be quibus Salomon sic propria voce testatur: *Sunt viæ quæ videntur hominibus justæ, et in fine illarum tristitia et dolor (Prov. xiv).* Et per has vias illi præcipites gradiuntur, quibus cursus inimicæ vitæ, blandimentis fallacibus adulatur; quos fallit surdum tempus et decipit, recipit interitus et includit. Quos sicut in scopulos perituram navem tempestas impellit, sic infelix felicitas in interitum pronos et labiles ducit. Et sicuti aliquem securis incessibus gradientem, repentino casu, aut marmoris levitas, aut lamina pavimenti subversa pedum tutela contorsit: ita quos infelicitate ducit secundarum rerum iter incertum, vitæque male juconda, necesse est ut in **114** irrevocabilem lapsum subitaneus casus impingat. Sicut Salomon sanctissimus testatur et clamat: *Sicuti, inquit, qui in pavimento cadit, sic casus malorum festinanter veniet (Eccli. xx).* Hi sunt procul dubio qui non merentur alicujus miserie ^d ventilatis flagitationibus agitari, quibus æterna ægritudo nutritur, nec verberari cum sanctis, Domino castigante, cum quo post flagella regnetur; quorum David hoc carmine flagitat mentionem: *In cogitationibus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur; ideo tenuit eos superbia eorum (Psal. lxxii).* Cernis igitur medicinali flagello immeritos despici, et meritos amicebiliber castigari. Parens enim omnium Deus, ut est medicus fidelis erga susceptos, et genitor circa liberos suos, quos amat, sic ferit ut corrigat, non ut occidat. Ergo felix est qui vapulat, ubi amoris est plaga. Beatus quem superni verberis remedium curat, corrigit, emendat atque componit; cum David beatus propheta et satis illustris si concionetur et clamitet, dicens: *Felix quem tu emendaveris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psal. xciii).* Ergo quoniam ex divino permissu, diversæ mordacitatis ^e languoribus subjacemus, ac longa calamitate curandam gerimus vitam, in examen nostræ virtutis, prædictas olim miserias æquanimiter perferamus. Infelices ac multiplices casus, anxietates et fletus, quos incurrimus nati, mentis felicitate portemus. Nec mirandum est enim quod malorum frequentium stragibus variis, sic mortaliem vitam populetur in mundo, in quo nemo nascitur ridens, in quo nemo lumen vitæ nisi cum lacrymis auspiciatur. Cum nos denique maternæ vulvæ tentorium ostenderet mu-

do, fletus dicitur mundum, ut quasi malorum primitiis imprimis lacrymis gustaremus. ^f Salomon propheta hac probatione testatur: *Ego, inquit, natus accipi communem etatem, et in similibus factum decidi terram: primum vocem similem omnibus cunctis plorans. In involumentis nutritus sum, et curis mequis. Nemo ex regibus aliud habuit nutritivis initium. Unus est ergo omnibus introitus ad vitam et similis exitus (Sap. vi).* Necesse est enim ut qui venerit, transeat ubi vitam egerit peregrinam: maxime cum ita Salomon protestetur: *Unus, inquit, introitus ad vitam, et similis exitus. Quid ergo prosperitatis aut letitiæ potest nobis occurrere, ubi primo discitur flere, et inter ipsa canabala nascentis infantie, et in ipso vite vestibulo, ^g nihil aliud novi de mundo quam fletus occurrit? Lumen mundi cum fletu calcavimus, flebimus equidem transitori. O angustum et satis anxium tempus vitæ mortalis, ubi cum initio nominatur et finis, initium nostrum cum fine suscipimus! Jam captus est morte, qui natus est. Testes sunt mortui, cum non negant se morituri. Ergo quoniam ituri venimus peregrinantium more, quod acciderit intra mundi hospitium, quasi ^h transeuntes, ferendo vincamus: mala imposita, bona devotione portata vincuntur. Pejus enim nocet malum, si male portetur; ledunt et ipsa bona, si male portentur. Ibi profecto solamen virtutis opus est (sub contemplatione scilicet supernæ mercedis) ubi sic desideratur finis et exitus vitæ, sicut in pelago tutela portuensis optatur. Quis enim inter anxietatis vagantis arecilli ærumnasque morhorum ledentium non magis mortem desideret, **115** quam longam satis et languidam vitam, dicente Salomone: *Melior est mors quam vita amara; et requies æterna quam languor perseverans (Eccli. xxx).* Et alibi: *Melius est tibi mori quam vivere (Ibid. xl).* Mors enim omni homini dat requiem. Pro certo inter mala grassantia necessario exitus sitienter optatur. Sed sicut nec nostrum fuerat nasci, ita nec potestatis nostræ est mori. Alioquin si in nostra potestate mori consisteret, esset in potestate non mori. Ad hoc inter angustias requiem flagitamus, quia inter mala de bono solamen est non tacere: navigantium more, quibus refrigerium est inter infestos atque sollicitos cursus loqui de securitate portuensis, ad quam etsi non liceat quantum animus cupit celerius pervenire, juvat tamen et satis pulchrum est meliores partes optare. Sed quoniam nec nostræ potestatis est potiri melioribus, quæ de morte nascuntur, expectantes meliora, bonum interim geramus inter mala certamen. Bonum autem certamen est, malis non cedere, sed mala virtutis bono portare, per quæ in meliora de morte nascentia, morbis atque morte carentia sublimati portemur. Sine ducatu enim atque morsu infelicitatis in triumphos immortalis gloriæ non perventur, quia per discrimina concilitor cursus in portu. Primo triumphator non potest dici, nisi cui victoriam virtus invenit: quæ omnino quod timetur sub se cernit elisum, trahitque invicta captivum.*

D CAP. V. — Est inter ea sæculum, ut mare impatiens natura et sine ventis inflatum, erigens scilicet in ipsa tranquillitate minaces atque terribiles fluctus, quod licet sessores non noceat suos, habet tamen aliquif formidinis etiam innoxia magnitudo, nec navigantium desunt formidines frequenter, et letus undarum. Nunquam denique gubernator lotos sinus securus explicuit. Et in hoc mundo, qui fragrosam vitæ hujus et turbidum quærimus cursum, malorum tangimur minis frequenter et causis: maxime quos

^a Cod., id est sanius est remedio noceri quam non nosse curari.

^b Sicut ipse voce loquitur.

^c Cod. et edit., Eorum vias non vult scire, qui unam omnino nolunt tenere per dura in ardua sublimitate. Ad unum, etc.

^d Cod., ventilatis fatigationibus.

^e Cod. et edit., angoribus subjacemus.

^f Cod., Salomon propheta hac probatione testatur: Et ego, inquit, etc.

^g Cod., nec aliud mihi de mundo, quam fletus occurrerit.

^h Cod. et edit., transeuntes, ferendo mala imposita, bona devotione portata vincamus.

intra regia castra milita caelestis signatus inclusit. Jam diximus saeculum pelago comparari, in quo rara sunt prospera, densa sunt turbulenta, expavescitur, timetur, morbi quoque non desunt, solus exitus securitatis est portus. Hinc atque illinc ingruunt calamitatis incursus infestae; sed usque ad portum, id est ad exitum, virtutis est tolerare. Inter pericula gubernator navem tuetur et servat. Inter calamitates animus rector hominem gubernat et regit. Quamvis aliquis, periculis paululum temperatis, navigium tractabile ducat; sed potius illa exspectatur, atque triumphis majoribus excipitur navis, quae turbido flumine cecus in verticem fluctus potenter excussit. Hanc excipit securitas triumphalis. Speciosus est miles in exercitu constitutus armorum; aequalis vero deformi virtute segnis et vacuus, qui in campo, nec sibi est cognitus nec alteri notus. Caret enim laudibus, caret et praemiis. ^a Et ideo nocivum non debet esse periculum, ubi nascitur praemium. Nec debet miles revocari aut pati formidinem, ubi sequitur palma victoricae. Sua enim felicitate miser est, qui cum infelicitatibus quibus gloria gignitur, nunquam meruit habere conflictum. Nec suam virtutem didicit, quem calamitas non excussit. Semper denique ineritibus membris, suarum virium jacet miles ignarus et ignotus sibi, qui nunquam bellorum calentium gloriosis aestibus anhelavit, nunquam sudoribus triumphos invenit. Nec cum sequitur felicitas praemiorum, qui ^b sarcinam gestare non vult armorum. Et ideo in usu debet esse quod praemium generat, et optabile quod gloriam parit. Ergo quoniam cum diversis **116** tentationum jaculis diuicandum est nobis: si quid emergerit quod vires examinet, quod membra concutiat, quod animam probeat, quasi occasionem muneris arripimus amplexu virtutis. Ita debet esse animi immobilis virtutis, atque mentis inconcussae robor invictum, ut ex petra in mari quam inter fluctus natura fundavit, quae undarum tumentium collisione frequenti vapulat nec movetur. Itaque ubi hominem adversa in praelium provocant, et in certamen calamitas urget et cogit, animus felix virtutis clypeo producat armatum, praestetque inter pericula tutum et securum, inter infelicia ostendat felicem, inter angores exhibeat letum, inter morbidas aegritudines sanum, efficiatque sustententiae jaculo, victa calamitate, victorem. Superatur enim morbus in corpore, si discat animus sustinere: et ideo ubi corpus jacet infirmum, in recessibus major alenda est virtus, parandumque quod ^c nec lassitudo decutiat, aut etas inclinet.

CAP. VI. — Tene igitur, frater, tene fidei robor invictum; tene munimen immobile Christianum, superni vigoris firmitate fundatum; inter languentia membra satisque rigentia, incolume validumque gere fidei animaeque scutum, et pigrum viceris morbum perniciosumque languorem. Arietantibus malis, obicibus occurre virtutis. Vince dum vapulas; sic enim potentia Christiana alitur incommotis, malis promovetur adversis. Militiae convenit Christianae excuti calamitatibus et probari. Ipsi est sub infelicitatibus et angustiis feliciter ampliari, sub pressuris adolescere, et pressuras pubescendo calcare. Ipsi est exercitationibus crebris proprium nutrire munimen, et cum periculis habere certamen. Ipsi est ad portum perpetuae felicitatis per urentia mundi discrimina navigare, et sub ictibus disciplinae medicinalis potenter ipsa necessitate regnare. Nostrum est, inquam calamitatis exercitio in gloria fastigium sublimari, et malis prementibus, in bona praemia promoveri. Apud nos infirmitas, vel quaelibet pressura, argumentum est potentiae, et mater pro certo palmarum virtutis: sicuti beatissimus apostolus Paulus, inter varios ictus, diversaque verbera, et impetus procel-

^a Cod. et edit., *Et ideo novicum debet esse periculum.*

^b Cod., *sarcinam gestare non novit armorum.*

losos, in morborum praelio constitutus, ut caelestis armiger in infirmitatibus potens, gloriatur et dicit: *Libentissime itaque magis gloriabor in infirmitatibus, ut inhabitet in me virtus Christi (II Cor. xii):* propter quod libet mihi gloriari in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in imperfectionibus, in angustiis propter Christum. *Cum enim infirmor, tunc potens sum (Ibid.);* et iterum: *Quoties, inquit, infirmor, tunc viceus probor, et placeo mihi in infirmitatibus meis.* Et iterum cum a se stimulum carnis rogaret auferri, didicit in infirmitate virtutem posse nutriri: inquit: *Datus est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae, qui me colaphizat, ut non extollar; propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me; et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur (Ibid.).* ^d Nunquam igitur virtus documentis eruditur mollioribus, cum perierint maximarum exempla virtutum. Navigium nostrum agitationibus gaudet, cum in turbinibus oritur, cum insanis fluctibus verberatur, cum hoc iter adversis emergentibus confragosum non parcat, in assiduum certamen devotam accensendo virtutem. Secus enim apud Dominum haud possumus esse felices, nisi contigerit infelicitatibus et terreno squalore purgari. Ille porro iudicandus est miser et aeger, qui voluptatibus marcidus, per illecebras volutatur et jacet. Ille se noverit **117** infelicem, qui vagatur inter oblectamenta vitiorum enervata felicitate confossus. Miser et infelix est qui non fuerit infelicitate tentatus. Caret enim munere, qui caret et certamine. Qui tela formidavit adversi certaminis, nunquam meruit nomen sortiri victoris. Procul dubio jacentis est animi formidolosa timere, humilis et inertis est tuta sectari. Imperfectum ac languidum bonum est in otium sine certamine projecta virtus. Jacet enim vigor enervatus ac debilis, jacet animus aeger, jacet candor obscurus; et ideo a fortissimo milite semper in acie standum est, et quaerenda occasio qua virtus enitescat excussa. Amatori enim praeriorum ornamenta sunt vulnera. Ergo ad contemnendos labores ad virtutis notitiam, experimentis opus est, erigendam scilicet virium nutritore. Solidum enim corpus est, molesque robusta membrorum, quam frequens usus agitaverit. Agriculis denique frequenti opere lacertosa sunt vires, tritice tant manus, dum inter sentes ac tribulos, curvato corpore sudoribus quaeritur fructus. Ars nautica, cujus navigium saepe procella contorsit, dum inter pericula tendit in portum, didicit fluctus transmittere et cum tempestate pugnare. Ad excutienda tela laceratus exercitus valet, et victorias inter vulnera quaerit regi proprio placiturus. Agilia sunt membra cursoribus, et hos usus magister docuit et instruxit. Quid pluribus? Nemo non accessione tentationum perfectiones partes ascendit, et praemium victor invasit.

CAP. VII. — Itaque nos dum primum exigua sustinemus et mediocria, necesse est ut ampliora vel maxima perferre discamus. Nostrae enim militiae specimen est lucidum per ardua componere gradum, per dura vectari, et miseriarum duram duris viribus perferre censuram. Ad caelum nobis per aspera, per angusta, per duros anfractus et loca sita est via; quam viam non tenuit qui tentari noluit. Ad caelum Deus fortissimum militem vocat, quem comitantibus gloriae pressurae deducunt, praemiaque victorem suscipiunt regnaturum. Nunquid nobis interea aliquid imponit abruptum, quod excedat librati ponderis qualitatem? Nunquid ingerit quod excessu transcendat idoneitatem nostrae virtutis? Fidelissimus moderator sarcinam pro viribus jubet imponi. Hoc Pauli praeconium testatur et probat. *Fidelis, inquit, Deus, qui non nos patietur tentari supra id quod potestis sufferre (I Cor. x).* Ita a Domino agi regique credamus, ut a pre-

^c Cod., *nec lassitudo dejiciat, aut, etc.*

^d Edit., *Nunquid igitur virtus documentis.*

^e Edit., *specimen fulgidum per ardua, etc.*

ceptoribus ludorum reguntur discipuli : eis plurimum laboris ingerunt et imponunt, quos viderint solertibus ingenis cæteris eminere, et nos animalibus dominio nostro subjectis onus pro qualitate virium temperamus : imponimus fortioribus fortia, et exilibus parva, quibus usus nutritor ille virtutis, in juventutis maximum robur erigat et promoveat vires. Hoc modo nostra rudimenta levibus verberantur, ut exinde gravioribus, ex amore scilicet divinæ virtutis, usitatas præparent vires. Quæ ratio quamvis divinis redundet pluribus documentis, tamen aliquo et de mundanis utamur exemplo, non enim nocet alienis uti ea parte qua nostra sunt. Nunquid tu invisos esse Lacedæmonis liberos proprios opinaris, quorum indoles et artus teneros, adhuc scilicet laboris ignaros experiuntur, et admotis verberibus publicis, ipsa illos paterna pietas adhortatur ut ictus flagellorum fortiter ferant; et laceratos et semianimes deprecantur et rogant ut perseverent vulnera præferre vulneribus? Quid mirum si te Deus et generosos liberos, propriamque **118** familiam ob nitorem alendæ virtutis dure tentari permittat, regna perpetua victoribus collaturus? Qui sic laboris pretia contra quæcumque mala pollicetur, et dicit : *Qui perseveraverit usque in finem, his salvus erit* (Matth. x). Et iterum : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et vobis ego requiem dabo* (Matth. xi). Exiguum temporis perituri, æternitatis est pretium. ^a Devotio tribulationis reddetur sempiternis fructibus secunda. Apud nos secunda captivitate regnum quaeritur; securitas periculis emittitur, sudoribus requies comparatur : *Nam virtus, inquit Apostolus, in infirmitate perficitur* (II Cor. xii). Commodius est profecto affectibus languidis carnaliter agitari, quam sanis artubus supplicio cæco conscientiam portare vexatam. Plerique enim peccatis ægrotant ex ipsa inanitate membrorum. Dum enim ab infirmitatibus vacant, morbida laxitate fluat necesse est corpus, atque lethali morbo solvatur, hominemque per vitia ac silvas errorum nequiter sanum præcipitem ducat.

CAP. VIII.—Liberos tu judicas, aut a morbis alienos, quos voluptates barbaræ devinxerunt? Non habent catenam, sed eos luxuria ferali mordacitate in vinculis tenet. Ita inciderunt in laqueos feralium voluptatum sicut aves aucupali fraude captivæ, quæ quo magis conantur evadere, eo innumeris se nexibus illigant, et in profundiores sinus demergunt. Profecto illi sani sunt quos morbus involvit atque jactat insanus? Incolumis vero est quem quolibet verberè corriggit Deus, qui se hominis amatorem castigando testatur : *Quos diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo* (Apoc. iii). Et ideo se sanum non iudicet, qui aut morbis aut sordibus caret, nec infirmitatis remedio confoveatur. Illi vero sunt miseri qui nimix felicitatis inertis tranquillitate torpescunt; quibus fucata sanitas, ut fallat et decipiat, adulatur; quos videlicet æterna tenebit ægritudo, æterno torture totum hominem postmodum vexatura. His tantæ sunt viæ quante succurrerint voluptates. His iter est, quod comes libido periculis dietarum peritura. Arrepti enim infractibus vitiolorum trahentium, vario lapsu rotantur in interitum miseri, incertissimam viam non redditori; in exteriora tendunt animum more rivulorum, quorum nunquam regressus est in proprium fontem. Siquidem hanc vitam, cui finis est comes, ut ipsi opinantur, prosperis cursibus ducunt; sed gradus in ultimis male omnino fluitur, dum dure in novissimo statur. Et quid prodest per discrimina prospere ecurrisse, si post cursum contigerit interire? Frastra denique navis per superbum pelagus et insauum amicis fluctibus commoda prosperitate ecurrit in portum, si cum naufragio pervenit, et perituram portus acceperit. Commodius igitur est uc-

A Juslibet ducatu pressuræ ad portum gloriæ pervenire, quam delicato navigio, morbide laxitatis peracto cursu in pœnas exire. Sæpe itaque potior est paupertas opibus, deformitas forma, contumelia laudibus, servitus potestate, imbecillitas viribus, libertate captivitas, humilitas dignitate. David illustri propheta hujusmodi carmen expressit : *Bonum est, inquit, mihi, Domine, quia humiliasti me, ut cognoscam justificationes tuas* (Psal. cxviii). Ergo melius est superveno disciplinæ judicio humiliari, quam cum mundo damnari, dicente Apostolo : *Cum judicamur a Domino corrigimur, ne cum hoc mundo damnemur* (I Cor. xi). Ergo quod ex amore Domini nostris utilitatibus prærogatur, sine murmure sufferamus. Impenditur enim, ut a medico remedium, a Domino disciplina. Artis est medicinæ aliquoties ignibus et ferro curare. Quid mirum si Dominus nostrarum medicus **119** animarum, turbinibus excutiat, morbis examinet, calamitatibus purget? Fortitudinis est nostræ quasi per ignes et flammam vasorum more purgari, quod Scriptura divina testatur et probat : *Vasa, inquit, figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis* (Eccli. xxvii). Et alibi inquit : *Aurum, et argentum, et ferrum, et plumbum, et omne quod per ignem transierit, emundabitur* (Numer. xxxi). Nunquam vasa dicunt figulo : Cur nos arbitrio flammaram examinas, et incendiis coquentibus uris et probas? Quæ nisi arbiter ignis judicio suo aptissima pronuntiaverit, in usu esse non possunt. Nos quoque, nisi tentationum ^b purgaverit iudicium vel examen, nostrorum figulo membrorum inutiles invenimur, qui nos urit ut curet, tentat ut liberet, vexat ut salvet. Nihil enim tam inquinatum, tam sordidum, quod non a vitis purgationibus expietur. Sæpe denique vidimus sordidatos improprio venisse in candorem, ferrumque situ obductum in antiquam faciem splendescere. Vidimus aurum argentumque flammæ disciplina purgari, et arbores truncatas cultu lætissimo reviviscere, amœnisque virgultis ornari. Vidimus in fecunditatem sterilia revocari, et, exausto stipite, radicem et frugem maximam comitari. Ita quoque in nobis, quod forte peccatis prementibus aestuabat, quidquid macula squalentis vetustatis obstabat, hoc ægritudinis luce exclusum est. Et ideo te sanum, frater, medica reddidit ægritudo membrorum. Sola in te materia carnis indiget virium sanitatis; ac ne te forte vexaret, utili morbo vexatur. Hæc est quam in omnibus percudit canicula senectutis, et, sicut senum arescit, florem proprium perdituræ, sicut scriptum est : *Omnis caro senum, et omnis claritas ejus ut flos seni. Aruit senum, et cecidit flos; verbum autem Domini manet in æternum* (Isai. xl). Equanimiter igitur perferamus, si corpus, quod sicut feru legimus casuris floribus periturum, lædentibus malis jactetur exaustum, cujus sanitas animæ morbum consuevit inferre, et contra commoda spiritualia feralia ac barbaras elicere voluptates. Sæpe denique caro milites castitatis effrenata discinxit. Pro nobis est igitur si longis flagellis et mordacibus castigemur, cujus tamen ^c castitate impugnamur. Amamus carnem stolidi : haud dolemus animæ carcerem et sepulturam. Theaurum itaque ipsius carnis fragilitate contempta, quod acceiderit, devotionis amplexibus rapiamus. Meticulosum est Christianum militem velle ketantium modo in tranquillo consistere. Dejectæ mentis est turbinem formidare, contrarium vero inter contraria non trepidare. Infelicitatis est adversa nescire, felicitatis est cum adversis nosse congredi, et scire pugnare. Nam cum omnes ictus, ut jam diximus, quibus quatimur, divino gignantur ex munere, exterum se noverit ab amore Dei, qui nescit tentationibus vexari, cum legalis tuba multiplici carmine auditui nostro inculcet et dicat : *Tentat, inquit, Dominus Deus vester vos, ut sciat si dili-*

^a Cod., *Devotio tribulationis cultura reddetur.*

^b Cod. et edit., *probaverit.*

^c Cod. et edit., *sanitate impugnamur.*

gatis eum ex toto corde vestro et ex tota anima vestra (Deuter. xxi). Et alibi : *Fili, inquit, ne neglexeris disciplinam Dei, et ne deseceris ab eo correptus. Quem enim diligit Deus corripit (Prov. iii).* Et iterum : *Corruptionem, inquit, Domini noli contemnere. Ipse enim dat dolorem, et ipse refrigera. Percutit, et manus ejus sanitatem præsentat (Job. v).*

CAP. IX. — Sed forsitan dicis. INFIRMUS. Utinam ut et cæteris, sub spe sanitatis daretur per intervalla tentari! Utinam sospitalem intercapedine qualiscunque successus liceret paululum degustare! Quid hoc est ut morbus in membris ita versetur **120** et degat inclusus, ut excluderet sanitatem non reditura? ut perniciosus comes usque ad terminum vitæ concussa membra deducat, deducatur quoque ipse morte cum membris excludendus? Quid est hoc ^a ut sanitatis sensus per omne spatium vitæ frustrati sint artus? Inducto frigore venarum talis vigor evanuit in algorem; incessus quos natura dederat, torpor inclusus exclusit. Non denique ad exercitium tabidi corporis iter vel paululum degustatur. Non genua solitas flectuntur in preces; digitorum impar ordo, interno stupore turbatus, arcetur solita contractare. Quid pluribus? Omne officium corporis stationibus quondam solum nervorum adesse, sic alget inclusum. Proh dolor! solus sic debui castigari: solus tam perniciosus ictibus subjacere, et diuturnis malis involvi. Hæc. Quæro te, frater, ut hæc murmura patientiæ frænis arceas. et silentio querulas voces includas, dum te solamen propheticum sic alloquatur et dicat : *Conjungere, inquit, Deo, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua. Omne quod tibi applicatum fuerit accipe, et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum et argentum, homines vero ^b receptibiles in camino humiliationis (Eccli. ii).* Cum legalia jura atque carmina recenseo prophetarum, auctoritatis quoque mundanæ egregias sententias concipit auditas, ni fallor, divinæ legis furtivas, quæ necesse est præceptis legalibus inserantur. Non enim nocet alienis uti ea parte qua nostra sunt. Hæc prima sententia est : *Aurum, inquit, probat ignis, et miseria bonos viros.* Et alibi : *Nihil, inquit, eo videtur infelicius cui nihil unquam evenit adversi. Non licuit illi se experiri, ubi omnia illi ex voto fluxerunt.* Et alibi : *Miserum, inquit, te judico quod non fuisti miser; transisti sine adversario vitam : nemo sciet quid poteris, nec tu quidem. Opus est enim ad notitiam sui experimento. Quid quisque possit, nisi tentatus non didicit.* Et alias : *Divi enim esse felicem, et sine morbo animi transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem?* Ergo miserias emergentes, quibus ignota discuntur, et felicitas nascitur, virtus quoque excussa purgatur, felici animo perferamus : sive quia pati nos oportebat, sive quia captivi jam detinemur. Auro nisi addiderit flamma fulgorem, vilitatem patitur purgamentis obscurum; ita qui non fuerit miseriarum tentamentis excussus, jacet partium felicitatis ac suæ virtutis ignarus. Merito Salomon hac voce testatur : *Qui tentatus in aliquo non est, nescit qualis sit (Eccli. xxxiv).* Benedic ergo Dominum tempore tribulationis, quem laudasti tempore sanitatis. Utere carminibus vocis propheticæ : *Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo (Psal. xxxiii).* Vox illa quam maxime beati Job, ex te constanti præconio depromatur, qua defectæ vires ingenti nutrimento lætantur, et in novella talea reparata consurgunt. Si bona suscepimus de manu Domini, quare mala non sustineamus (Job. ii)? Dominus dedit, Dominus recepit : ut Domino visum est, ita factum est : sit nomen Domini benedictum (Job. i). Adversum igitur satisque contrarium est probationis tempore in Dominum mormurare : qui aut vitæ

A nostræ pestiferam labem, ærumnarum jactatione vexat ut liberet, aut justitia ventilat ut coronet, ac vexatione membrorum, aut delictum vapulat, aut justitia probatur, ut vincat. Namque ut ad solamen passionum tuarum probationis antiquæ palmæ tuum meritum revolvamus, justissimis utamur exemplis.

CAP. X. — Quanquam notum sit personarum merita longis gradibus discrepare, non est iniquum si **121** hominis Christiani certamen victricis justitiæ congressionibus comparemus. Mediocriter sunt quæ videris in hoc mundo perferre, si recensueris quid Job familiaris Domino quiverit, permittente Domino, sustinere. Temperavit Deus, ut congrueret atque competeret viribus suis. ^c Primone posses, qui impar es, justitiæ titulus esse succedentibus æqualis? Minus autem viro justo quateris, sed gravior a cæteris vulneraris : illius sunt magna, sed nec minora sunt tua. Namque ipse magnus es, qui sequeris magnam. Unus hic fuit Job patriarcha majestatis cultor invictus, æqualitatis censibus opulentus et dives cujus illustrium meritorum exstitit Dominus, cum inimicæ factionis instrumenta ferialia laudis præconio præveniret : *Animadvertisti puerum meum Job, quia non est ei similis quisquam in terra : homo sine querela, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere malo, et permanens in innocentia sua et in simplicitate cordis (Job. ii)?* Igitur cum ex divino permissu hostilibus jaculis quateretur, eumque frequens latronis insinuatio truculenta pulsaret, emergentes ictus patientiæ clypeo debellavit, malorumque ingruentium silvam feralem sagittis atque crucibus plenam, obicibus justitiæ robustus occurrit. Ille inimico turbine adeptis opibus, non sentit aliquid damnum, qui lucrum in damnis invenit, qui Dominum pectoris sinibus portabat inclusum. Ille cum ædificium concussis angulis vis repentina torqueret in lapsum, liberis subductis orbatur, et fide stabilis et immobilis perdurabat. Cujus innoxia membra atque Domino plena cum bestiarum legionibus verminerent, et plagatum infestis ictibus corpus, vermium globus per cuniculos confossæ carnis perniciosos erraret, intra vulnera justus incolumis militabat. Et quem pestilentibus plagis rabies infesta carpebat, hostiles turbines tranquillitate mentis, ut cederent, perferbat. Justus vapulando vicit, inimicus cedendo defecit. Huic suorum negat servitium famulorum; circa te tui funguntur servitii ministrorum. Te amici frequenti accessu consolantur et dolent, ut si natura permitteret, hoc onus tecum forte portarent. Una est, frater, una est animi virtus, **122** quæ nos ex hujus vitæ turbinibus, quasi de pelago eruens, in portum tranquillitatis inducat. En dies pronis lapsibus accelerat in occasum. Ecce mundus immunus sordibus senectutis rotatur in lapsum. ^d Ecce suffragio mortis victores suscipit corum. Cuncta, nobis evadentibus, pereunt, et occasu jam finitimo non reditura sorbentur. Apud nos post perditum mundum, post corporis mortem sanata sunt omnia. Lætabimur incolumitate membrorum, ubi vita nullo morbo vexabitur. Ideo in te, frater, officia corporis impedita præstantissimus animus illustri ducatu ita gubernet et regat, ut hæc calamitas corporis sit occasio votiva virtutis. Non enim est arbor solida nec robusta, nisi quæ assidui turbinis incursione, stipitibus concussis huc atque illuc inclinata tentatur, aut in quam sæpe ventorum turbinum flamen incurrat, ipsi enim vexationibus constringitur, premitur, flexisque radicibus certius roboratur. Ita nos mordacibus flagellis malorum frequentium munimur extensis, corrigimur verberati, constringimur cæsi, carumque squaloribus, dum longis casibus ventilamur. Ergo inter dolores crebrescentes immanibusque miseris affectos artus, regnet cælesti vigore robusta atque incolumis virtus, qua ferantur contraria, et

^a Cod. et edit., ut sanitatis census.

^b Vul., receptibiles.

^c Edit., Primo ne potes, qui imparis es justitiæ, ti-

tulis esse succedentibus æqualis.

^d Al. Vos. Cod. et edit., Ecce nos.

illa commoda quæ vocantur adversa. Inter ipsas angustias sapiens adminiculo solaminis pari lætatur et pubescit, et ambitiosa ratione ampliatur et vivit. Ignorat denique quæ patitur, qui memor est invictæ virtutis, qui ducatu rationis, plerosque comperit fuisse malis oppressos, et malo suo magistra ratione auctos atque nutritos. Ergo tibi patent solatia rationis, ut jam pro commodis habeatur calamitas corpo-

A ris, quæque jacet totius corporis massa captiva. Sed venit resurrectio, te incolumem redditura, quæque tota in te membra sunt occupata. Sed lingua in laudes Domini quotidiano nutriatur argumento, copiam laudis in regnis cælestibus narratura. Dominus te medicina cælesti confoveat, et sub tali pondere inflexibili virtute durare permittat.

EPISTOLA II.

Ad amicum ægrotum de viro perfecto.

ADMONTIO PRIMA.

123 Hujus Epistolæ auctorem esse S. Maximum Taurinensem, idem Vallarsius loco supra indicato scribit. Nemine jam dissentiente, quanquam S. Agobardus noni sæculi scriptor lib. contra Felicem cap. 20, laciniam quam suis infra locis notabilibus ex ea describens, Hieronymi esse non dubitet. Habet, inquit, lector de eadem re beati Hieronymi satis politam et enucleatam sententiam, cum de illo divinæ Scripturæ loco ageret, ubi dictum est: Ponam, etc. Erasmus e contrario, eloquentis quidem, inquit, et eruditi hominis fuit hæc epistola, ac diligenter elaborata; sed ita discrepans a phrasi Hieronymiana, ut nec hic illius dictionem potuerit imitari, si voluisset, nec hujus ille. In plerisque codicibus nullum præferebat nomen: in quibusdam Ctesiphontis erat additum. Nec in ipsa epistola ulla ejus sit mentio, ad quem scripta est. Meminit autem auctor sancti Ambrosii atque inventionis corporum SS. Gervasii et Protasii.

ADMONTIO SECUNDA.

Quam autem hæc etiam epistola indigna sit Maximo, ostensum a nobis est in præfatione ad appendicem. Jam vero variantes lectiones hujus epistolæ, quas subjecimus, excerptæ sunt ex codice 9 Plut. rix bibliothecæ Laurentianæ Florent., pag. 357.

CAP. I. — Ecce iterum ad te scribo, et nihil dignum quod prudentiam tuam legere deceat invenio. Et quid mirum, si a te absente velut a sole destitutum frigidum cordis alget ingenium, et mens a lumine peregrina stultitiæ nubilo suffocata torpescit, ac tanto minus sapio quanto a te latius separor? Quod si impræsentiarum quid tibi in meo sermone placuerit, tuis mihi orationibus præstabitur. Denique, ut omnem stultitiam meam diligentius recognoscas, etiam stomachum meum post illud susceptuum ceratum, tunc te absente curavi, a quo pejus mereor pati: cui post sanctum ministerium tuum et angelicam servitutem manus intuli medicorum, quasi propheta non esset in Israel, ut mihi, si quid paterer, facilius esse debuisset ad te reverti, quam gentiliter cogitare; et melius vel difficillimum itineris laborem perpeti quam conspectus tui tam pretiosa visione fraudari, ut quævis potius compensatio sequeretur, quam ad muscam religionis Accaron devenirem. Illece mibi te absente mundus iste suggestit, qui te præsentem a me non habeat consilium. Tu me enim curiam feceras prophetarum, non conventiculum sirenarum. At nunc in me ad destructionem sancti contra me operis tui omnis stultitiæ senatus ingrediens, quadruplici forma mecum agit. Nam fenus de absente exigit, quod te præsentem non præsumpsit, ut intelligas si quid apud te juxta Deum sapui, tuum fuisse quod sapui. Sic absente Moyses populus Israel fornicatur (Exod. xxxii); sic in navi, Domino dormiente, apostoli tempestate turbantur (Matth. viii). Sic in Bethesda porticibus hominem non habentem aquam piscinæ salutaris ignorat (Joan. v). Quantum et hic aliud genus culpæ advertam. Corpusculum curavi, cum anima langueret; exteriorem hominem fovi, cum interior ægrotaret: humanis subveni, cum divina laborarent, vitio publicæ consuetudinis inclinatus, quo omnes sumus in minimis cauti, et in maximis negligentes. Hocque ideo fit, quia ubi vera vita sit ignoramus. **124** Fallit nos videlicet sol iste, decipit dies ista, tractus nos iste circumvenit. Mundus inducit, dum et sole amplius esse nihil pu-

lamus, et lucem arbitramur esse quam oculis videmus; et hominem judicamus esse quem cernimus, et mundum credimus facere cum vita, ignorantes ubi sit homo, et quid sit homo, et quæ ejus hominis vita sit: quod si intelligeremus, non aliud generati, aliud viveremus. Ita vitæ origine deserta, vivendi quoque perdidimus rationem. Ac primo ubi homo sit iste de quo loquimur audiamus.

CAP. II. — Quoniam disputationem quamdam nobis ipsa divisio generavit, quem intra hæc corpus, quod Dei artificis manu e limo terræ formatum est, velut quodam vasculo intelligere contineri, dicente Apostolo: *Habemus thesaurum istum in vasculis fictilibus* (II Cor. 4); qui ubique per hoc corpus infusus, vitalem sensum, qui sibi non deficit, cum carne mutatus est. Regit ipse, non regitur, et habet potius quam habetur, ut vitam non accipiat, sed ministret. Nam cum terrenam istam pigramque materiam in usum ministerii sumptam spiritus liquidus animaret, fit dominus corporis, non homo sub corpore. Denique hoc quod dixi vasculum ipso vivit præsentem, et ipso moritur abeunte. Hic ergo et visibilis et caducus, illius interioris vel habitatio, vel minister, vel vagina est. Ipse vero, qui vere est homo, quoniam sit secundus, factæ divisionis est locus; ut ipse invisibilis, ita omnia ejus invisibilia sint necesse est. Non ad illum, si ægrotat, manus valet pervenire medicorum; non herbarum succis, si deficit, reparatur. Nihil ad eum corporeum intrare potest; substantiæ tantum suæ illi similitudo descendit, verbo curatur, obedientia convalescit. Denique cum sibi in Ecclesia Laodicensi et beatus et dives, et bene oculatus, et bene vestitus secundum exteriorem hominem videretur, increpatur a Domino, diciturque illi: *Nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus* (Apoc. iii)? Qui utique, ut dixi, nec sine veste, nec sine oculis, nec sine divitiis habebatur. Sed ille invisibilis Deus noster illum invisibilem hominem in paupertate, in cæcitate, in nuditate esse cernebat; cui etiam suadere dignatur ut ab ipso aurum mercedis ignitum, et vestem albam, qua gloriosissime ve-

a Al. tacetur te.

b Codex, *offuscata*.

c Idem eod., *quod tibi meo sermone placuit*.

d Edit. Rom. *legit cerotum*.

e Eadem edit. Rom., *in me consilium non habeat*.

f Edit. Rom., *non hærentem aqua*, etc.

g Cod. et edit., *Quanquam hic et aliud culpæ genus advertam*.

h Forte *hominem*.

i Cod. et edit., *quod intra hæc corpus Dei artificis manu e limo terræ formatum est, a quodam terræ vasculo intelligere contineri*.

j Al., *pro ipso*, quæ tamen verba desunt tam in codice quam in edit.

k Al. tacet quoniam. Cod. et edit., *quoniam sic secundus*, etc.

stiat, et collyrium, quo recipiat visum. Habet ergo et suos oculos præter istos carnales, quos potest vel amittere vel curare; et est juxta se nulus, adeo ut egeat vestimento: sed miro modo ^a ad medicum, ut ipse ait, Dominus loquitur, et jubet illum a se divitias comparare. Quibus mercibus, si et nudus et pauper est, vel illam vestem nobilissimam, vel illud aurum purgatum jam igne mercabitur? Unde commercii talis poterit esse impensa? Videlicet si aut exterioris hominis emolumenta transfoveat, aut ipsis quibus ipse dives forinsecus videbatur, non utendo ditescat; oculosque corporis, quibus mundalium rapiēbatur ardore, despectu corruptæ universitatis obcæcet. Ita ille invisibilis homo, qui vere, ut diximus, homo est, et in contemptu hujus exterioris attollitur, et nuditate vestitur, et cæcitate illuminatur. Sic Jacob, Ephraim, et Manassen (*Genes. xl. viii*) nepotum suorum non solum loca, verum etiam merita ^b corporea cæcitate cernebat. Nam cum illum Joseph filius suus, qui supradictos parvulos offerebat, ^c ne ante pedes suos cernere judicaret, sensit in parentis responsione ^d illum etiam quæ essent futura, prospicere. Sed ut ille interior homo exteriorē istum facit sua vita viventem, et de fonte naturæ suæ animat irrigando: sic rursus exterior per corruptelam mortiferam materiei suæ, illum, si cupi sitatibus illicitis alligarit, occidit. Et cum alter naturæ videatur alterius, transit in victoris unusquisque substantiam, ^e ut aut carnalem quoque spiritualis spiritualem suis virtutibus præstet, aut carnalem animam caro victrix ejus efficiat. Denique cum Dominus delere humanum genus cogitaret iratus: *Non permanebit, inquit, Spiritus meus in hominibus, quoniam caro sunt* (*Genes. vi*). Et quia utique omnes carne vestimur, et sine dubio in carne non sumus, qui non secundum carnem ambulamus, hinc etiam gignitur, ut non semper homo isto appellationis nomine censeatur, Nam pro virtutibus suis aut vitiiis, et formas sumit et nomina. Denique ait propheta: *Nolite fieri sicut equus et mulus* (*Psal. xxxi*). Sunt ergo homines qui apud Dominum sunt equi et muli. Et Dominus ait: *Nolite projicere margaritas vestras ante porcos* (*Matth. vii*). Sunt ergo homines et porci. Et iterum ipse Dominus: *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum* (*Matth. x*). Sunt ergo homines et lupi; et e contrario homines sunt et oves. Et ait adhuc Dominus Petro: *Pasce oves meas* (*Joan. xxi*); et ipse prius: *Veni post me, et faciam te piscatorem hominum* (*Matth. iv*). Sunt ergo homines et pisces. Sed hæc formæ actuum videntur esse, non corporum. Nam corporis nostri certus est status, ut omnium animantium; sed quoniam apud Deum non de statu corporis nostri, sed de vitæ meritis judicamur, apparet omnem hominem mente sua sibi ipsi statum nomenque formare. Quod utique ex illius, quem describitur, invisibilis hominis aut culpa, aut virtute præstat. Ipsius siquidem vitium est, ^f si subjectus passus sit esse subjectus; si contra divinam dispositionem sit in dominatu servitus, et in servitute ^g dominatus. Sed ne videar (quoniam paululum dejecto velut pariete ad illum invisibilem hominem disputatione perveni) corpus omnino destruere, quod adeo magni est sacramenti, ut in hoc ipso, id est in nostro fragili et infirmo Dominus venerit, non hoc egi, aut hoc ago; sed illud ostendere tentavi hujus exterioris vitam illius interioris vita consistere; iterum interioris mortem descendere hujus de morte: ubi propinatum venenum per vitia fuerit, nihil habere istum de vita; nisi ab illo irrigatus fuerit, nihil tenere; alterumque in naturam alte-

rius, ut dixi, aut infectum vitiiis, aut deterstum virtute transire. Igitur quoniam jam et ubi sit homo, et quid sit homo, breviter licet, ostendi, quæ nunc ejus hominis vita sit videamus. ^h Si enim ista certe mundialis vita, quæ mala pro bonis habet, et bona pro malis, quam totus orbis sequitur et colit, non hæc in affluentia divitiarum est, non in fastigio potentie, non in jurisdictionis astu, non in compositate facundie, non in viribus per prælia gloriosus, non in mercibus provinciarum mutatione et sui peregrinatione crescentibus, non in lenocinio formarum, non in ambitu munerum, non in his est denique omnibus quæ videmus; quoniam cuncta hæc occidunt, et sine istis beate etiam juxta seculum vivi solet. Sed illa est vita vera, ⁱ vita veneranda, Deum nosse, timere ejus potentiam, amare pietatem, mundum in opifice mirari, interpellatorem contemnere, esse victu modico pro naturæ necessitate contentum, veste vili vel pro pudoris ratione, vel pro temporis injuria communitum. Sic reliquam creaturam non ex sui copia, vel pro vitali ratione, ^j sed pro adjumento hujus lucis attingere. Quicquid enim amplius est, a malo est: omnem hominem amare quasi fratrem, nullum lædere, servire omnibus, formam servi sustinere cum Domino, qui nobis præter ministerium quod interior continetur, quotidie servit in ruodo, producendo solem, emittendo lucem, pluvias infundendo, tempora variando, fruges vel gignendo, vel maturando. Nobis enim in totius creaturæ facie, vel ubertate deservit, quoniam pro nobis cuncta generavit. Sed ut ad hominis officia revertamur, nudum tegere, alere esurientem, sitientem potare, infirmos visitare, tristibus condolere, mortuos sepelire, nihil apud se habere quasi suum, sed omnia sua cum omnibus judicare communia, ac tunc magis sibi vivere, cum vivere æstimatur aliis, sibi que recordere cum aliis creditori erogare. Et hæc tamen adhuc exterioris hominis lineamenta contingunt.

CAP. III. — Ceterum illa interioris hominis vita in divinarum rerum cognitione consistit: non qua cælum terræ parte volvatur, non an contrario cursu sidera rapiantur, non an Oceano generet plenitudo lunaris augmentum, non an orbem mundi rotunditas ipsa suspendat, an quadriforma angulis prominentioribus astringat, an unus ipse mundus sit, an plures sint. ^k Nam hæc ad animæ non tendunt utilitatem, et apud Deum stulta judicantur; sed in illis sanis cogitationibus, si quando versatur, tunc vivit, et pascitur. Quæ sunt autem istæ sanæ cogitationes? Illa sine dubio, cum mens nostra sui recordatur auctoris; cum illum **127** velut per quamdam respicientiam suam, opificem suum veneratur ac conuotur, cum ejus opera, ipsum in ejus operibus visura miratur, dicente beato Paulo: *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, et sempiterna quoque ejus virtus et divinitas* (*Rom. i*): id est, cum ex immensis visibilibus creaturæ ad universitatem invisibilis Creatoris extendimur, et illum per hæc dum inæstimabilem discimus, æstimamus, cum ejus altitudinem per donum Spiritus sancti evolvētes (quoniam ipse solus nos in ipsum, qui ex ipso est, intromittit), omnia principia creaturæ surgentis, quasi facti ab ipso anteriores aspiciamus, et cum ea quæ Deus fecit, quasi faciat adhuc, intuemur. mundi que totam originem transcurrentes, ceu antiquiores efficiuntur quam sumus etate; et cum universa priusquam nos essemus effecta sint, naturam tamen omnium, quasi per nos genitam, dum auctori inscribimur, reputamus: in quam non ut serviremus, sed ut do-

^a Cod. et edit., *ad medicum*.

^b Cod. et edit., *incorporea cæcitate*.

^c Cod. et edit., *nec ante pedes suos cernere*.

^d Cod. et edit., *illæ etiam quæ, etc.*

^e Cod., *id est, ut anima substantiam carnalem, spiritualem quoque suis virtutibus præstet*.

^f Edit., *si subjectis passus sit esse subjectus*. Cod.

vero, *si subjectis scivit esse subjectus*.

^g Cod. et edit., *Sion certe ista mundialis, quæ mala pro bonis*.

^h Cod. et edit., *vita numeranda, Deum nosse*.

ⁱ Cod. et edit., *vel pro adjumento hujus lucis attingero*.

^j Cod. et edit., *Nam hæc et animæ*.

minarēmur, intravimus : ^a separati itaque a sapientia mundiali, quæ universa, aut fortuitis, aut atomis ascribit; divinis meditationibus sublimati, et ab illis qui aut materiam semper fuisse dixerunt, ^b Deumque tantum artificem rerum voluerunt, separati per ipsius adiutorium; aut qui hæc ipsa pro diis elementa coluerunt; aut qui familias deorum per sexus, per ætates, per partes, velut per plebem aliquam subjectam sensibus introduxerunt, discreti per Spiritum sanctum, et in altiora subdacti vera vita videntes, hoc est veram sapientiam sapientes, ^c qua stultitia ista caret: recordemur quod mundus ex nihilo a Deo factus est, et quod cuncta animalia per Deum, Verbo opifice, vocata venerunt, quæ a natura non fuerunt. Quoniam soli ipsi fas est vocare quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; quod ipsum hominem, cui tanta possessio parabatur, ad imaginem suam non aliquis Prometheus ex fabula, sed ille conditor universitatis manu quoque sua, ne qua pars ejus vacaret in nobis, de limo terræ facere dignatus est: quæ cogitatio, ut dixi, vita est anime; quoniam hæc prima est ratio vivendi, ut cui se debeat anima non ignoret; ne alium præter hunc decepta veneretur, ne vite suæ ministeria velut vite auctores adoret; ne in tantum elementa miretur, ut non digna iudicet quæ facta credantur, cum ille magis sit admirandus qui tam miranda produxit. O quam ^d angusta est hæc divina cogitatio, et quam vite plena est! O quantum ipsum hominem ad omne studium probitatis accendit! O quantum illi majestatem sui commendat auctoris, cum aliud ille nihil in creatura omni præter se manu Dei formatum esse considerat; non terram, non maria, non cælum, non denique sidera tam munda, tam pura, tam lucida; hominem solum ejusdem limi, et gravioris et sordidioris elementi, illa formatum esse dextera, cujus dexteræ palmus cælum mensurat in mensura; cujus pugillus terræ spatia tam infinita jacentis includit, tantum fuit illum fuisse olim. Videamus tamen quantum illi præterea applaudit benignitas Creatoris, quæ non illum de sideribus effecit: quoniam, si esset inde creatus, de materia potius claritate quam de artificis dignatione polleret, cum minor ipse sui corporis originem videretur. **123** ^e Si de cælestibus factus ad terrarum cultum deduceretur ad terras, cui esset gloriosius mox futurum de humo excitatum sideribus imponi. Suum, inquam, Deus noster, suum proprie voluit esse, quod sumus, nihil materie, nihil elementis, nihil quibuslibet principis, vel magnis vel minimis, nos debere. Quæ cuncta si retractet, et in se mens conversa consideret, ex nostris fiunt moderatiora, et angustiora primordiis. ^f At ubi per contactum formati manus Dei desivimus esse quod fuimus, et in novam materie qualitatem subjacens, opifice suo per elementi conversationem clarificata natura est, novumque corporis nostri inter elementa, si fas est dici, ^g esse cœpit elementum, statim omnibus mundi corporibus sublimiores sumus effecti, non naturæ substantia, sed potentia Conditoris, per quam de subjacenti cæteris creaturis ortum est, quod creaturis omnibus imperaret. Denique si metallum nostræ carnis et corporis iutearis, nihil humilius, nihil vilius, nihil invenies omni injuræ passionique subjectum. Sola terra elementorum cæterorum videtur ancilla; sola in se canctorum potentias non sine detrimento sui sentit, vel dum ventis pulverulenta dispergitur, vel dum fluctibus humefacta absorbetur, vel dum siderum ignibus cocta devora-

tur: ut homo ex ea se esse non modo gloriari audeat, sed etiam possit erubescere. At vero si statum nostrum contemplerur, ^b quoniam præstantior est cæteris animantibus, dum ad suam imaginem Deus informatum inducit, invenies terram ipsam semina esse nostri corporis. Si quis in ea sensus est, gaudere potuisset, quod propter nos, in quibus imaginem et similitudinem Creatoris accepit, felicius facta sit demutata quam sit orta. Manus enim Dei contigit eam, cujus contactum sui causa dum fert, ipsa non meruit. Quid enim hoc statu præclarus? quid poterimus nosse sublimius? quid tam diligenter in membra digestum? quid tam decore per articulos inflexum? quid tam sublimiter in ora et oculis creatum? quid tam vocaliter in verba modulatum? quid in cordo tam vivaciter animatum? quid in sensu ditius? quid in cogitatione secretius? quid in sermone effusius? quid in ingenio fortius? quid in dispositione instructius? quid in memoria tenacius? quid in affectu blandius? quid in cogitatu sublimius? Ut evidenter appareat quod illum protoplastum jam tum omnibus dignitatibus venustatum, imo statum Filii sui Dei nostri ad finem sæculorum pro redemptione nostra venturi, in hoc corpus ornari; cui paradisi etiam illo tempore, velut amenissimum paradium, et urbanis convenustatum, et rusticis consitum, sub lege donatum mortis, ille præminator invidit, venenumque suum decipiendo primorum hominum credulam novitatem in corpora nostra latenter immersit, et ex duabus substantiis unicam hominis perfectamque naturam quadam divisionis discordia dissecavit: ut cum nobis una mens esset, ille est illa quam germanitas anime et corporis gignebat, aliam voluntatem per vitiatam naturam contra animam parturiret. Denique et Apostolus ait: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi meæ, et captivantem me in lege peccati quæ est in membris meis (Rom. vii).* Et alibi: *Caro concupiscit 129 adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc invicem adversantur sibi, ut non quæcumque volitis, illa faciatis (Galat. v).*

C CAP. IV. — Hinc etiam iste noster Conditor, qui vel nos nobis vel mundum pro nobis fecerat, a primis illis hominibus offensus malelicta super singulos, prout criminis quantitas exigebat, effudit. Et quamvis iratus mox tamen mysterium nostræ salutis ut pius pater ostendit. Neque æquum fuerat alio tempore de salutis nostræ remedio cogitare, nisi eo quo mors esset inventa. Sic a prudentioribus prima fronte mortis adhibetur medicus, ut capite valetudinis deprehenso, facilius remedium salutare succurrat. Non ergo tunc tantum Dominus ac Salvator noster promissus est, cum clamat Maria: *Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium (Isai. vii)*, et tunc cum ad Abraham dictum est: *Ad hoc tempus veniam, et erit Saræ filius (Genes. xviii)*. Nam hoc erat pene jam sero, et tanta millia patriarcharum sine spe mortua videbantur, quibus utique vita esse non potuit, si Dominum non speraverunt esse venturum, dicente Apostolo: *Spe enim salvi facti sumus. Spes enim quæ videtur, non est spes, sed quæ speratur (Rom. viii).* Et ¹ qualis spes esse potuit, si non fuit repromissa? Imo ut primo homini illa sapientior omnibus bestiis bestia mortem sapuit, ita oportuit illum Dominum, veram sapientiam, jam tum illo tempore suffragium sapere vitale, quod et fecit. Neque destitit publicare, ne tanta ejus factura, uno inimici arietis propulsata sine præsidio alicujus lapsui potius, quam decori generata videretur: si-

^a Cod. et edit., *separati utique a sapientia.*

^b Cod., *Deumque tantum artificem rerum voluerunt sapere: non auctorem, aut qui hæc ipsa.*

^c Cod., *quæ stultitia ista caret.* Edit., *quoniam stultitia ista caret.*

^d Al., *angusta*; ita codex et editio.

^e Cod., *Si de cælestibus terrarum cultu deduceretur ad terras.*

^f Cod., *At ubi per contactum formati nos Dei desi-*

imus esse.

^g Cod., *esse cœperit elementum.*

¹ Cod. et edit., *quoniam præstantiorem cum cæteris animalibus effectum, dum ad suam imaginem Deus informat, inducit, inveniet terram ipsam, id est semen nostri corporis, si quis in ea sensus est, gaudere potuisse: quod propter nos, in quibus imaginem.*

¹ Al., *qualiter*; ita cod. et edit.

mul ne et is validior haberetur, qui tantum opus aliena virtutis obruere potuisset, quam ille, si opus suum, quod super omnes creaturas ineffabiliter fecit, aut servare non potuisset, aut reparare noluisse. Defendit, inquam, ille se hac invidia. Defendit ille noster Conditor ac Redemptor, pariterque se et posse et velle monstravit: quoniam nec virtus potentiae defuit, nec dignatio pietatis. Hæc nobis magis adoranda, quod sub ipsa erroris nostri tempestate non substituit, majorque etiam, dum exacerbatur, erupit; dum ubi penam merebamur, spes redemptionis ostenditur, et, dum in naufragii acerbo discrimine, portus salutis aperitur: ut novo more, quæ materia fuerat iracundiae, esse cœperit origo clementiæ. ^a Si arcana operatione manifestans, quod infirmitatem nostram argumentum suæ voluerit esse virtutis, ^b quantumque nos amaret, dum in ipsum peccavimus, ostenderet, quorum oblivisci etiam post errata non posset: imo quos pretiosius redimeret, ^c quam fecisset. Quærat nunc humana crudelitas criminosis vel privata ergastula vel publicas carceres, cum manicis ferreis et duris rigida trabe compedibus irata suspiret, et in pœnas multimodas adinventionum lætæ ingenia; omnisque iudex subrepti capitis castitatem proprix mentis discrimine probet alio, hoc magis amicus atrocitati, quo magis alienus est crimini. Ipsi enim solent, truculentiores esse in reos, qui sunt a reatu puriores. Hi studiosius maleficia, vel criminorum contagia persequentes, quominus ac negligentius facinorum vitavere consortia. O miseros et omni præditos cæcitate, qui bonum exornant malo, qui continentiam sub gestu crudelitatis ^d attollunt, et crudelitatem propriam aliena infelicitate **130** commendant, quando virtutibus suis miserorum astipulantur exitio, et innocentie iudicantis noxiorum cruciamenta supplaudunt.

CAP. V. — Deus autem noster contra omnem spem, contra omnem pene fidem ex divitiis misericordiae suæ in malo bonum nactus, in iracundia generans confirmansque pietatem, peccandi semen in fructum voluit evadere miserandi; et qui nos propter transgressionem perdere debuisset, propter suam misericordiam reparaturum se esse promisit. Et illo tempore quo supplicia merebamur, argumentum salvationis ostendit: ut intelligere possemus quantum valeret præstare non læsus, qui tantum donaret iratus. In primo ergo homine, ut loquebatur, statim nobis iudicarium spondit auxilium, statim de bono thesauro bona produxit, statim ignotus ipsis angelis sacramentum quod implendum esset in novissimo tempore, publicavit, et terreno Adæ Adam promisit e caelo. Nam cum serpente pro merito suo maledicto fulminaret, jubet eum terram pro cibo habere, super ventrem repere; et quoniam mortem illam ipse fecisset, addidit dicens: *Et ponam inimicitias inter te et mulierem, et inter semen tuum et semen mulieris. Ipsa calcabit caput tuum, et tu ejus observabis calcaneum* (Genes. iii). Nonne consideras, nonne conspicias, quod eisdem tunc minabatur in Christo? Aliud enim semen mulieris nullum prorsus accipio nisi illud quod Apostolus ait: *Factum ex muliere, factum ex carne* (Galat. xiv); illud quod ut evangelista (Luc. iii) ait: Joseph filius putabatur esse, sed non erat illud utique, quod Verbum caro factum est (Joan. i). Nam si generandi publicam istam et naturalem circumspicimus rationem, semina non habent mulieres; deni-

^a Cod. et edit., Sic arcana operatione.

^b Cod., quantoque nos amaret.

^c Al., quæ.

^d Cod. et edit., attollunt, et probitatem propriam aliena infelicitate commendant.

^e Apud Agobardum, qui tanquam ex Hieronymo recitat, et tu insidiaberis calcaneo ejus: mox, quod jam tunc mirabatur, et factum in carne illum, qui ut evangelista, etc., illum utique qui Verbum, etc.

^f Apud eundem, avod caro feret in muliere et ele-

que nulla concipit sine viro, ac per hoc, quoniam jam tunc in Adam semen humanæ generationis esset transgressionem vitiatum, semen cœlestis promittitur, ut Apostolus sentit non ex corruptione viri, sed ex Deo: ^f quod cum caro feret in muliere, etiam elementa illa corporeæ substantiæ, id est humoris et sanguinis in ipso sibi vasculo in quo ipsa elementa sita sunt, naturaliter aptaret. Mater itaque Domini nostri Jesu Christi in illa jam tunc muliere promissa est. ^g Hæc inimicitias opposita est serpentis: *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem* (Genes. iii); non certe pono dicit, ne ad Evam hoc pertinere videretur. Verbum promissionis est, quod transmittitur in futura. *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem*; ^h illam utique mulierem quæ Salvatorem parturiam, non quæ generet fratricidam. *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem*, quæ, repudiata facilitate credendi, non solum te non audiat, si aut suavitate pomorum pro adaperitione monstraveris oculorum, aut diis similem esse promiseris; sed etiam **B** ipso Gabriele deferente verbum, rationem de promissionis exigat novitate, dicendo: *Quemadmodum erit istud, quoniam virum non cognovi* (Luc. i)? Itam utique, quam ad visionem angeli pudor aureus tremefecit, lidei tamen ardor et constantia labi nesciam, ad inquirendam rationem reddidit audacem, et quæ advenienti præstitit de pudore, quod tacuerit, hæc promittenti de admiratione non cessit. Nam et sollicita de eo quod annuntiabatur exquisivit. Denique et angelus non infidelitatem redarguit, ut in Zacharia, **131** sed instituit de divinæ operationis novitate dicens: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Luc. i). Ecce istud semen mulieris, quod non per traducem genitakum ministeriorum commixtione sexus utriusque infunderetur in uterum, sed claustro clauso ⁱ indellorata virginis inveniretur in utero. Denique rem novam plenamque miraculi, novo verbo propheta dam promittit, exsequitur: *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium* (Isai. vii). Quotidie certe de procreandi necessitate et cernimus et audimus; de nulla tamen dicitur: in utero concepit: quoniam substantia futuri hominis fusa per virum coalescit in femina, uterusque mulieris non principium nasciturus hominis, sed depositi nutrimentum. Maria autem non tam prima quam sola in utero concepit, et cujus pudoris illibatio conceptum uteri sine damno virginittatis expressit: quæ sola nobis peperit, quod non accepit ex nobis, dicente Domino: *Vos de inferioribus estis. ego de supernis sum* (Joan. viii). Quæ sola mater est illi, cum virgo sit marito; cujus conceptionem ignorante virginittate partus agnovit; quæ sola mulier dicta est non concipiendo, sed pariendo. Ex hac ergo semen promissum est mulieris, quod secundum hominem Dominus Deus noster est, qui non infusus est in utero, sed inventus, evangelista confirmante, cum dicit de Maria: *Inventa est in utero habens* (Matth. i). ^j Ecce et ab ipso præcedente prophetæ sermone non deviat, quod fuerat nuntiatum: *Virgo in utero concipiet*; sed in mysterii novitate sermonis etiam parilitate concordat, eoque stylo facti historia designatur, ^k quo faciendum denuntiat. Et propheta ait Isaias: *Virgo in utero concipiet*; Matthæus refert: *Inventa est in utero habens* (Ibid.). Verbo ipso promissionis respondet effectus, quod non aliter loquitur evangelista quam vates, nec ad exprimendam ^o eius novitatem

menta, etc. Codex Laurentianus habet: *quod caro feret ex muliere, et elementa illa corporeæ substantiæ.*

^g Cod., Hæc in inimicitias posita est serpentis.

^h Cod., Id est suscitando mulierem, quæ Salvatorem.

ⁱ Cod., indellorata virginittatis invenitur in utero.

^j Cod., Ecce et ipso præcedente prophetæ sermone.

^k Cod. et edit., quo faciendum denuntiat et propheta. Ait Isaias.

inventæ elocutionis difficultate confunditur. Ubi sunt grammatici? Ubi consiliiarii? Quæ istos, ut extra consuetudinem loquantur, schola produxit? ^a quæ tam aperte signate novitatem monstravit doctrinæ? ^b Non indicant humano sensu quoniam non opus humanum est, quod loquuntur. ^c Et tamen rem novam nec antea factam sic notant, ut intelligas cum mirabili opere et mirabilem natum esse sermonem. Repetamus denique sanctas feminas patriarcharum, videamusque si sic de aliqua scriptum est. Legimus de Sara: *Et Dominus visitavit Saram, sicut dixit. Et fecit Deus Sara, sicut locutus est ei, et concepit, et peperit Abraham filium (Genes. xxi).* In Isaac divina benevolentia monstratur his verbis: *Et exaudivit illum Deus, et concepit Rebecca uxor ejus (Genes. xl).* Denique et de Jacob uxoribus sic ponitur: *Et concepit Lia, et peperit filium Jacob (Genes. xxix), etc.* De nulla certe harum scriptum est, in utero concepit, quæ tamen quidquid concipiebant, extra uterum concipere non poterant, sed quoniam de conventu virili concipere se noverant, quibus ^d non proveniebat salva virginitate conceptus; sola vero Maria in utero concepit, cum irreserato aditu seminali, clauso utero concepit. Ad hujus conceptionis semen, si recte ratiocinabimur, et interiori divina tractaverimus, præcessit in figura pro tempore illa sententia, quæ prius genita benedictionibus vel obligationibus obligavit, dicente Domino: *Omne masculinum quod aperit vulvam, sanctum 132 Domino vocabitur (Exod. xiii).* Quod est istud masculinum quod aperit vulvam, cum omnium seminarum vulvas aperiat non puerperii necessitas, sed maritalis agnitio. Denique nulla virgo dicitur post maritum, quod nomen clausum videtur futuris mysteriis convenire. Et superius de Rachel Scripturam habere monstravimus: *Et exaudivit illum Deus, et aperuit ejus vulvam, et concepit.* Certe non prius dixit, concepit, et post aperuit ejus vulvam; sed prius aperuit: videlicet, ut maritus apertis vulvæ januis, velut seminaturus agrum paratum seminibus intraret. Denique subjungit, et concepit. Non itaque partu, sed conceptione; imo conceptio patefacta est; nec illam parturiendus dum nascitur, sed qui parturiendum seminaturus fuerat, designavit. Et si jam ante conceptum, quippe ut conciperet, reserata est, non eam certe ille qui natus est, diu poterat reserare, dum dicitur nasciturus, qui etiam concipi dum esset illa clausa non potuit: *Omne masculinum, inquit, quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur (Luc. ii).* Quæ est ista ratio, quæ nec secundum sensum videtur impleta? Jacob primi locum fratris fraudulenter invadit, nec nascendi ordine prohibetur, nec dolositate damnatur. Joseph filii per avum præpostera secundum nascendi gradum benedictione signantur; nec cæcitas erat futura prospicientis, nec monitor filias dexteram parentis, quæ pinguioris benedictionis succo ^e minorem irrigabat, inflexit. Quæ utique omnia sunt contraria, si putamus de his dictum esse: *Omne masculinum quod aperit vulvam, qui de virili semine primi nascuntur ex feminis.* Sed quoniam aliud interius habet illa sententia, ideo istiusmodi primitivi cedant, et benedictiones perdunt. Jesse filius David non primus, aut secundus, aut tertius, sed omnium ultimus iugitur a propheta, et despiciabilior cunctis eligitur in regem. Nec illi primo aut secundo contra David sententia legis de primitivis promulgata blanditur, quia judicasset utique maximos, si ab his matrum vulvas judicasset aperiri: quando hoc utique, aut in qua dicimus impletum, quod utique non poterat non impleri. Quæ est ista cujus vulvam fetus reserat. nec maritus?

^a Cod. et edit., *Quæ tam aperte signare novitatem doctrinæ monstravit.*

^b Cod., *Non dicant humano sensu.*

^c Cod. et edit., *Et cum rem novam, nec ante factam.*

^d Cod. et edit., *non præveniebat.*

A Quæ virgo concepit quæ non ut conciperet virgo esse desiit? Non certe illa de qua Scriptura dicit: *Cognovit Adam uxorem suam, et peperit ei filium (Genes. iv);* sed illa de qua evangelista signat: *Et non cognovit eam Joseph, donec peperit filium (Matth. i).* Igitur in Maria hoc sine dubitatione perfectum est, cujus vulvam ⁸ non deflorator virginitatis aperuit, sed partus effusus, quæ virgo peperit, quæ virgo concepit, quæ prius uater facta est quam maritata. De hac istud masculinum, quod vere sanctum vocandum esset, exiit; quique vulvam secundum promissionem partus editus, non secundum consuetudinem naturamque communem, dum concipitur viri semine, reseravit.

CAP. VI. — Sed quoniam divites Dei sensus velociter explicare non possumus, tantis se scripturarum molibus ad unam speciem opponentibus, ut lassari sit facilius quam evadi: quando omnis scriptura cunctorum sensuum unius trames sit, quem humano sermone decurrere quis valebit, nec si angelicas pennas mortalium linguis spiritus ascribat: redire ad propositum convenit, et parvo navigio non **133** in altum vela configere, ne in periculum currat audacia, sed pro infirmitatis solatio in conspectu littoris navigare, ut si quid formidinis oriatur, vel spes sit facile teneri posse quod cernitur. Dicebamus semen mulieris Dominum sanctum, quia secundum carnem patrem hominem non haberet, cumque jam infestum esse serpenti, quem in utero virginis Dei Spiritus, ^h non materialis generasset humor. Denique quod sequitur, majorem ab homine virginis producit effectum: *ipsa tum calcabit caput (Genes. iii).* Quis ambigit quod præter Dominum nostrum caput serpentis nemo calcavit; ipse enim solus super dracones et scorpiones ambulavit; ipsam captivam duxit captivitatem: *et tu ejus calcabis calcaneum,* ad quem alium credimus pertinere? Calcaneus quidem pars extrema vestigii est. Et Dominus post Joannis baptismum, post dierum quadraginta jejunium, cum ab eodem serpente tentatur, tertius illius dolositate jam victor exclamat: *Vade retro post me, Satana (Matth. iv).* Quid aliud nisi a tergo positum vel relictum, jubet suum observare calcaneum? Hæc supra dixi, et inde ad hoc nos ipsa deduxit oratio, quod homo ille interior cum cogitat non in hoc mundo, sed supra ipsum mundum, cum illo opifice rerum ac suo vivere videtur, dicente David: *Beati qui scrutantur testimonia ejus (Psal. xi).* Et pene hoc sit, si fas est dici, Deum fieri, divina meditari; illum Dominum nostrum salutis nostræ jam tunc prodidisse mysterium; unde in psalmis ait: *In capite libri scriptum est de me (Psal. xxxix).* Caput libri est Genesios principium, quoniam omnis Scriptura unus est liber, et unus, de quo scriptum est, Deus, et his tam promissionem de ipso esse videmus in capite, et caput vitæ nostræ spes est. et ideo caput libri vitalis spes facta per Deum. Illum, inquam, ut sæpe diximus conditorem, senescente jam mundo, quod in prima mundi ætate promiserat, præstitisse. Unde propheta ait: *Virga tua et baculus tuus: ipsa me consolata sunt (Psal. xxii).* Virga mater est Domini, ex qua baculus iste, fesso jam per ætatem mundo, qui cum sustentaret, exiit. Illum ergo in virginis uterum delapsam, ut redemptionis nostræ totam historiam retexamus partu effectum hominem se exhibuisse pro homine, et creaturam suam de Creatore fecisse. Illum formam servi accepisse, sed se exinanisse potestatis voluntate, non natura deitatis, per quam non poterat non esse, quod fuerat. Illum maledicta pro salutaribus meruisse miraculis. Illum sputa, illum palmas, illum co-

^e Cod. et edit., *jun orem irri-jaba.*

^f Cod. et edit., *aperit vulvam: quod de virili semine nascitur ex feminis.*

⁸ Cod. et edit., *non defloratio virginitatis aperuit, sed partus effusio.*

^h Cod., *non viri's generasset.*

romam spineam, illum postremo crucem fuisse perpessum; illam inferna penetrasse, illum tertia die resurrexisse in id corpus quod cruci fuerat affixum, illum hominem post mortem Deum vivum cœlum petiisse victorem, sedere ad dexteram Dei, venturum suo tempore ad iudicium faciendum: illum Spiritu Dei per sanctorum suorum ora celebrari. Hæc cogitasse vixi se est, hæc cogitatio pastus animæ est, in hæc relabi vel recurrere cum Domino jungi est, et cum ipso per hæc humiliari, est cum ipso pati, cum ipso mori, et cum ipso suscitari. Quid dicam de ipsa resurrectione, in qua cum rideamur a gentibus, non separamur a Christo: licet et multi qui se Christianos dicunt resurrectionem carnis excludant. Sed sic sint illi sine corpore, quibus forte conceditur, si fas est dici, aliter representari Domino, quam Dominus remeavit ad Patrem nos at credimus, et loquamur.

134 CAP. VII. — Quid, inquam, hac cogitatione letus? Quid hac spe esse poterit erectus? fixumque magis in nostris animis inhaerere debet, nos aliquando, cum hinc exierimus, ad corpora nostra esse redituros, et animæ interim et corporis divortium, non id agere, ut nihil sinus omnino, sed ut meliores per Dei Spiritum reformemur, quoniam jam hic Dominum id pignus nobis promississe accepimus. Et hoc corpus, quod in sui natura caducum est, et merito pristinae transgressionis gravatum, et maledictione divina fertur, *ad terram ibit* (Genes. iii); id rursus post multa tempora, id est in fine sæculorum, cum minima pars favillæ sit, ut forte jam nulla, ab eadem terra, quæ illud corrumpit in nihilum: quoniam ipsa liberanda est a servitute corruptionis, et in integram membrorum suorum soliditatem, et in statum pulchritudinis decoremque renovandum. Quæ talis cogitatio non cum admiratione delectet? Reliquias, inquam, corporum nostrorum aut nullas aut minimas certe, et quantulascunque, attamen audidas, et animi nunquam sine horrore inspectas in suum iterum hominem, non ut Pythagoras mentiens et delirans ^a in Euphorbo esse credatur, sed in proprium suum corpus, et nomen, per ossa et nervos, per venas, per cuncta vitalia, ^b verum etiam articulatum recomponendum. Hoc autem non est angustum, cum omnium vel frugum vel stirpium semina, majora, et pulchriora in graminibus redeant, quam in terra vel ab hominibus sata sunt, vel sua sponte ceciderunt. ^c Quis non seminari se in terra, ut ita dixerim, letetur, quæ nos meliores quam acceperat reddat, dicente Apostolo: *Resurrectio mortuorum seminatur in corruptione; ^d surget autem in incorruptione* (I Cor. xv). Quæ possessio presentium huic spei poterit comparari? Aut quid erit aliud, quod ad contemptum mortis attollat, quam hæc meditatio divinis promissionibus et prophetarum vocibus explicata? Quid tale Cleombrotus Ambraciota in Platonis libro disputante didicerat, qui homicida sui esse non timuit, ac se altissimo præcipitavit e muro, dum et nullum post mortem autumaret esse iudicium; et sine discrimine meritorum aliquo, omnes animas post corpora æqualiter ferri arbitraretur a I cœlum? Quod adeo omnes pro vero tenuerunt, et sic omnes illos sæculi sapientes una nebula hujus erroris involvit, ut et ipse tam laudabilis, ut putant, doctor Socrates, homicidam ipsum se privatim, ne publice occideretur, occiderit. Aliud longe beatus Apostolus præmeditatum habebat et cogitatum: *Qui non ab hominibus, sed per revelationem Domini nostri Jesu Christi* (Galat. i), quod docebat acceperat, nec Academiæ nemorosæ obscuris tectis umbraculis, sed cœlesti illustratus lumine; nec in ludo aliquo litteratorio inter puerulos oseitantes, sed in tertio cœlo inter angelos coru-

^a Cod. et edit., de Euphorbo esse credatur.

^b Cod. et edit., non modo artatum, verum etiam articulatum.

^c Cod. et edit., Quis non ³ menta ista, ut ita dixe-

scantes imbutus, in contemptum vitæ presentis exclamast: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. i). Non certe murum de quo se precipitet ad mortem, sed Christum Dominum, per quem hoc mortale ab immortalitate absorbeat, inquit. Etenim intelligit ei lucrum esse mori, cui sit vita futura cum Christo. Sine Domino autem nihil prodest, etiam si totum mundum lucratur, animæ autem suæ detrimentum esse passurum. Credebat igitur vir ille, vas electionis, se per Christum Dominum nostrum de hac terra, quæ nunquam sine usura reddit quod accipit, se l alia minore, **135** alia plerumque majore cum fenore uttricesimum et sexagesimum, et centesimum, Domino ipso in Evangelio germina quæ plantaverat sic legente; de qua terra etiam veritas, quam Pilatus ignorabat; quam nemo principum hujus sæculi vilit: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (I Cor. xxviii); de ipsa, inquam, se Apostolus transformatum corpori claritatis Domini in luceantia membra rediturum ait: per Salomonem quoque istud Sapientia promittente, cum dicit: *Fulgurent justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent* (Sap. iii). Et ideo in hanc vocem: *mihi vivere Christus est* (Philip. i), securus erupit, in qua utique, quæ fuerunt merita victura sunt; qui autem longe ut ignoraverunt, ita et ignorabatur. Nunc, si videtur, quid sententia illa Salomonica promiserit inquiramus: *Fulgurent justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent*. Quid est, ut quibus flammæ claritas condonatur, his tam humilis locus ubi discurrant et abjectus offertur; ut loci respectu decrescere videantur, qui corporum luce creverunt? Quid est, inquam, quod astris per arundineta comparati volitabunt, et in siderei forma fulgoris stirpes terrarum miserimas permeabunt: cum longe incongrue misceantur, vel fulgores arundinetis, vel arundineta fulgoribus? Annon adverte, oro te, divini verba mysterii: cui ut non de bobus, ita nec de arundineta cura est: aut in resurrectione arundineta quid faciunt, nisi quod *ves* per omnium formas, vel pecudum, vel stirpium laborat ostendere; ac per hoc, ut Apostolus ait, *pro nobis cuncta scripta sunt* (Rom. xv). Intellige per arundineta imagines, infideles homines et incredulos demonstrari: eorumque corpora superficie grata, et interiori cassa virtutibus, quæ ubi primum spiritus vanitatis inflarit, sibi serpentis imitentur, et sanos partus, viperarum progenies obsequantur. *Scintillæ*, inquit, *in arundineto*. Sancti ergo inter peccatores, quoniam non omnis caro eadem caro. In arundineto, ait, id est, vacua luce corpora, et alienis arsura fulgoribus, quibus sanctorum claritas futura pro pœna est: quoniam Deus ignis consumens est, et justi in imaginem Deitatis advenit. *Fecit enim Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum* (Genes. i); et Apostolus testatur credere se, quod illi similis sit futurus necessarie. Si enim similis Deo fuit cum factus est, et similis futurus est cum resurget: quoniam quidquid nunc in nobis dissimile videtur auctori, id omne vitio transgressionis impressum est; et vivam veritatis formam, artifex mendaciorum struosis actibus deformavit, suamque pravitatem nostris etiam membris, dum mentes corrumpit, inscripsit; quæ per resurrectionis gloriam male adjecta aut imminuta diluentur, et id solum quod auctorem rerum tanquam in speculo reddat, emicabit: ut interpolator opus suum se doleat perdidisse, et homo tandem se integrum esse gloriatur. Non tamen hoc omnes, ut jam diximus, sed justi tantum in luce erimus. *Quoniam omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Thes. iv), discretionem enim faciet personarum diversitas meritorum. Nam et si inter ipsos sanctos erit aliqua de operatione distan-

rim, letetur?

^d Cod. et edit., Surget autem in incorruptionem.

^e Cod. et edit., et sanos patrios viperarum, etc.

tia, dicente Apostolo : *Stella a stella differet in claritate* (I Cor. xv) : quam diversitatem vel de impiis, vel de peccatoribus sentiemus, quorum alii in iudicio, alii in sanctorum consilio resurgunt. Qui etsi resurrectionis ipsius tempore segregantur, quid de habitu, formaque dicemus? Quæ, ut mihi videtur, non veste aliqua textili, neque mulierum elaborata pensis, sed suis meritis **136** et orationibus erit inventa : beato Joanne hoc in revelatione monstrante, qui sanctos ait *indutos byssinum* (Apoc. xix) se vidisse. Et ne forte sub tegmina byssini, aut stamina quæremus et materiale, vel corruptibile ac fluxum aliquid exerceri in celestibus opinaremur, subdidit : *byssinum autem justificationes sanctorum sunt*. Tunc ergo, ut intelligo, in superficie corporis nostri veniens, quæ nunc sunt tecta sub corpore. Tunc unicuique, miserum me ! conscientia sua vestis fiet. Tunc ea quæ de fundamento illo, *quæ aliquid non potest poni* (I Cor. iii) ab unoquoque superedificata sunt, præminebunt, ut aut mercedem accipiat qui mansura constituit, aut detrimentum patiat qui arsura construxit. Jam quid illa commemorem quæ sequuntur, quæ tota sanctorum sunt? Carnem sine terra, corpus sine doloris sensu, animam sine metu, vitam sine fine, ætatem sine tempore, lucem sine nocte, beatitudinem sine fine? Video hominem, et in homine Deum : *Quoniam Deus omnia in omnibus est*. (I Cor. xv). Totum quidquid nunc impossibile homini cernitur, id tum fieri per munificentiam perpetui regis, velare, et revelare, liquescere, ac resolidare, eumque fieri, quem et intrare ad discipulos concreta et corporea parietum valvarumque non senserunt, et discipuli tamen stare omnes ante se intus conspexerunt. Et omnia quæ sine hoc corpore Dei spiritus forebat, corpus cum Dei spiritu esse facturum. Satiari delectatione harum cognitionum Christianitas non potest. Hæc illi requies, hoc oblectamentum est, hæc voluptas, hæc delicia ire mente in sedem Dei, ibique sibi locum et partem sedis non sua presumptione, sed Divinitatis pollicitatione usurpare. Nec hoc illi ædnum videtur, postquam iam ibi in Christo Domino^b suum esse hominem cognoscit. Vindicat sibi æquum jus de cognatione per Deum carnis assumptæ : quoniam de carne ejus sumus et de ossibus ejus. *Ipsæ enim est caput corporis Ecclesiæ* ; ipse principium omnis principatus et potestatum, evangelizante sic Apostolo : *Ex quo totum corpus sic compactum, et productum, per conjunctionem, et copulatum crescit in augmentum Dei* (Coloss. ii). Quid ergo venturum iudicium ; et diem Domini piis optabilem, et impiis fugiendum ; quid illud igneam diluvium, non aquarum, fumante terra, fugiente mari, cælo in libri speciem complicato, loquar? ^c Tristia sunt hæc divitibus sæculi, sed expectanda pauperibus Christi, pro quibus in psalmo Dominus suspirat, dicens : *Propter miseriam inopiam, et gemitum pauperum nunc exurgam* (Psal. xii). Quid tribunal illud ex majestate judicantis immensum, et duodecim sedibus adorandum, tantamque datam a Filio potestatem, ut in iudicando habeant etiam angelorum substantias, quasi eorum creator addictas, dicente Apostolo : *nescitis quoniam et angelos iudicabimus* (I Cor. vi)? Et quid erit quod non mancipandum illis esse credatur, quibus et spiritualis illa nequitiarum natura subjicienda est? Quid ergo tunc facient, qui nunc in honoribus gloriantur, qui per terribiles præfecturas, et fasces, et æternos (ut existimant) consulatus, Deo se comparare nituntur rapina, non natura? Quid faciet qui conjungit domum ad domum? qui perturbata civitate, et cunctis quibus stringebatur hinc inde limitibus fractis, montes, lumina, mariaque transiliens, quantum ad ipsum pertinet, unam vult possessionem esse, quæ communis omnium terra est, et insatiabili cupidi-

tate latitudinem immensi orbis excedens, in Alexandri Macedonis anxietatem et innumerabiles Epicuroorum mundos diffunditur, acquisitisque per aviditatem **137** mundi hujus angustiis, in alium credulus, non æstimata proprii corporis possibilitate accenditur, autumans passurum se damnum esse de jure, si fidem non adhibuerit de furore? Quid hi facient, qui tanquam corruptores morum, Domini familiam attentius castigatusque viventem, ^d aut in vestibus humili colore, aut in cibi arida parcitate, aut in vigiliarum non otiosa sobrietate, velut aut indumentis mollioribus delicatam, aut epulis copiosioribus saginatam, aut thoris calidioribus oscitantem divellunt ac vexant, nescientes quod in sanetis Dei martyribus confessoribusque oculi ejus pupilla feriat? Peribunt sine dubio, peribunt in illa die omnes cogitationes eorum ; nec eos apud tribunal illud aut Eucius Crassus defendet, aut M. Antonius, aut istis eloquentior Tullius : quoniam omnis tunc sæculi lingua obmutescet, et sola erit in rusticulis suis facunda iustitia, quæ infantium fecit ora diserta, et mutorum linguas novum solvit in canticum, celestemque sibi harmoniam per sui misericordiam de suis oculois acquisivit. Ad cuius gloriam celebrandam etiam si hominum studia cessaverint, in confusionem generis humani lapides damatim monstrantur. * Sed ego a materia proposita velut mortalium improbitatem increpaturus excessi. Et uniformis mali tanquam publicus accusator mundanis vitiis, dum me aliquorum miseret, non peperci. Cum etsi iudicandi tempus esset, lapidem tamen mittere super adulterum non audebam ; etsi ad innocens iudicium purioris conscientie me armaret auctoritas, tempus tamen expectare debebam, docente Apostolo, qui sanctis non iudicium sustulit, sed distulit. Ait enim : *Nolite iudicare ante tempus* (I Cor. iv). Illud resurrectionis tempus inuens expectandum, quo per incorruptionis gloriam rediviva caro miranda assistet iudici, de æternitate jam manente constantia, cum assistet formido de lapsu : non trepidabit tunc in alium ferre sententiam, cum de se meruerit esse securus. Ceterum nunc cuncta sunt dubia, cuncta dubitanda, dicente Apostolo : *Considerans teipsum ; ne et tu tenteris* (Galat. vi), qui alium utique status tui nescius facie iudices de ruina. Quid et si miseris fiduciam, ut beatis Deus det? Præmia potius sanctorum, id est vera laudemus, quam improvidi aut intempestivi, vel de conscientia vel de tempore denotemus.

GAP. VIII. — Redeamus ergo ad illas sanctorum nobilissimas et ketissimas cogitationes : nam nihil lætius est quam mortalem de promissa sibi hæreditate meditari. Illum quidem quem diximus ante oculos colloceamus, quandoquidem securus est vera celebrare quam miseranda culpæ : licet vere felicia sine peccatorum non possint infelicitate narrari. Cernamus itaque, ut constituimus, Dei sanctos cum facibus per omnia volitare, et coruscantibus ad vindictam dexteris, accipites gladios stringere. Hæc enim est gloria sanctorum Dei, hæc in hoc sæculo despicibilis militia, hæc linguis omnium in detractionibus dissipata. Hic tunc patientie nostræ fructus, hæc sufficientie merces erit. Hæc præmia pro nomine blasphematorum, subjectam sibi habere omnem animam superbam, et omnem extollentem hominem, potentissimos quondam reges mundi, et toto adoratæ orbe cum manibus ferreis compediibusque sistendos, nobilisque eorum inmanium pondera catenarum collo et cervicibus sustinentes, ante fulgorem illius angusti tribunalis, his quos aliquando contempserant, despexerant, irriserant, offerendos. Mutata enim vice, ut hoc sæculum lautorum sit, **138** aliud futurum credere miserorum. Væ enim divitibus, quoniam repperunt mercedem suam ; sed illis divitibus quibus

* Cod. et edit., esse futurum. Satiari delectatione harum cogitationum.

^b Cod., suum esse Dominum recognoscit.

^c Edit., Tristitia hæc est divitibus sæculi, sed, etc.

^d Cod. et edit., aut in vestibus humili, etc.

^e Cod., Sed quo ego materiam propositam.

dicendum erit : *Esuriis, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non potastis me* (Matth. xxv). Illis utique divitibus qui de injusto mammona amicos facere noluerunt, qui meditati sunt in cogitationibus suis, exuberante fructu, quo neminem refrigerabant, nova immensis fructibus receptacula moliri, ^a qui ubi in crastinum comederent ignorabant. Anima eorum eo tempore expositulabatur, sub una tamen nocte vana sollicitudine occupata, cum thesaurizare non cessaverint, nec defossis invigilare opibus omiserint. Hinc Lazarus pauper cum eo patriarcha qui peregrinus vixit in mundo, letatur in cubili suo. At dives e contra, in aeternis flagrat incendiis, et omni expoliatus dignitate atque substantia, despecti quondam inopis divitium implorat auxilium, ejusque vel minimo exoptat digitulo contingi, cujus egestatem inter opimas dapes suas et copiosa convivia ne micis quidem de mensa decidentibus sustentabat. Cum itaque prescriptum judicium per nos, id est per sanctos est celebrandum, nobis vindicta in nationes et in populos est donata. Quod cum cogitatur, quæ in vobis mens, quis ardor animi, quod desiderium futurorum, quis presentium contemptus, facilius sentiri quam dici potest. Aut quis est qui non ad ista festinans, dissolvi se cupiat et esse cum Christo (Philip. i)? aut quid magnum est, si pro tantis ac talibus bonis mors contemnatur, pro quibus etiam hæc vita contemnenda est? Quoniam pro his qui perdidit animam suam, salvat illam. At contra qui hic salvaverit animam suam perdet eam. Etenim cum plerique in hoc mundo velut furialibus flammis ita sint animi ambitione succensi, ut non opibus conditis, nec patrimoniis, nec ipsis quoque filiis parcant, quos etiam de avaritia accusati opponere consueverunt, dum præfecturas consularitatesque mercentur, quas potestates et mors a limiti, et successor excludit : quæ dementia est non ea potius impensis omnibus et detrimento vitæ ipsius comparare, quæ promotos faciant vel de vitæ aternitate securos, vel de iudicii perpetua dignitate gloriosos?

Cap. IX. — Tempus adinonct, et locus ipse suggerit, nec materia videtur aliena, quoniam de meritis cœpimus tractare sanctorum, ut ^b infelicissimæ infelicitatis blasphemias dilliamus quæ ad hanc videtur speciem pertinere. Exstiterunt enim qui virtutes egregias et cœlestes per sanctorum reliquias jam utique prope nostris temporibus operantes, maluerunt detractione mordere quam veneratione suscipere, antiquum illud venenum in Dei famulos Judaicæ infidelitatis evomentes, quod illi quondam in ipsum Dominum viperinis linguis et mortiferis sibilis effuderunt dicentes : *In qua potestate hoc facis? et quis tibi dedit hanc potestatem* (Matth. xxv)? Recitabant namque nobis juxta positus, quæ divinis et beatissimis Gervasio et Protasio infidelitas stulta loquebatur, quos dum papæ Ambrosio aliquid decerpere machinantur, violare sacrilegis sermonibus non timebant, hoc modo rationem miraculorum inquirentes. Quid est istud, quod ex eo quod martyres sunt, virtutum dona meruerunt? Cur tam tarde quod jam pridem illis concessum est exercetur? Aut si ea tempestate cum passi sunt non ostenderunt, quomodo nunc operati sunt? Quid est hoc quod modo videntur ostendere? aut illos majores revelatione Ambrosius fecit ^c quam dignatio martyrii? Agnoscitisne, aliis licet **139** verbis, ita mendaciter, quod de Domino prodidimus martyribus ingestum : *In qua potestate hoc facis? et quis tibi hanc dedit potestatem* (Matth. xxi)? Tepida, ut arbitrator, consolatio, et de livore generata, querere an divinum sit quod videas esse divinum; et rationem poscere, cum credere sit necesse. Et cum Apostolus dicat : *Caritas omnia credit* (I Cor. xiii) : quis dubitat quod sine caritate Dei sunt qui fidem tantis non ap-

plicuere virtutibus? Negat autem fidem qui quasi tentator inquit : Unde hæc potestas? quasi non manifestum sit in ea sanctos martyres nunc in spiritu miracula facere, in qua potestate adversarios suos prius in carne et in passione vicerunt. Conferamus pedem contra istos (si dici fas est) filios Judæorum, et ut nuper eorum parentem, id est Judæum, ^d qui se in sacrificio prudentem ninium putabat, dono Deitatis oppressimus; ita et hanc sub Christiano nomine blasphemiarum sobolem destruamus, per eum qui dixit : *Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentium reprobabo* (I Cor. i) : ut et nos in triumpho gemino per Dominum glorienur, et illi agnoscant intelligentiam rerum divinarum in fide catholica, non in sapientia sæculi constitutam, monente Domino : *nisi credideritis, non intelligetis* (Isai. vii) : ut manifestum constet et fidelibus patere infidelitatis obœcra, et ab infidelibus fidelitatis etiam plana non cerni. Forsitan quæras pro tua sollicitudine et vigilantia diligentiaque vitali, quæ fuerit illa questio in qua tropæum nobis Dominus de falso Israelita donavit. Referam nec tacebo, quoniam his rebus paginam tibi amas extendi. Etsi enim non congrue necdum prioribus absolutis alia cœpta videantur interseri, tamen pro te malo aliqua etiam non suo ordine loqui, quam tuis mihi modo orationibus donata præterire. Quidam de inimicis crucis Christi, inter familiares Dei et quidem doctores, de scandalo illo gentis suæ, quod in Dominum nostrum susceperunt, spiritu blasphemix Dominum pulsans protulit exempla de lege. Et ut quondam pater ejus homicida in pinna templi Dominum tentans, quid de ipso promissum esset in lego improbus prædicabat : ita hic, ne aut minus doctæ perfidix videretur, aut nudum pateret sine majori auctoritate mendacium : plura, ait, miracula propheta noster facit Eliseus, quam Dominus vester Christus. Nam cum pro magno Lazarum in lucem revocatum esse (Joan. xi) referatis, quid amplius dicere poteritis quam a vivo mortuum resuscitatum? Profero quod verum esse etiam vestra confessione censeatur. Eliseus (II Reg. xii) enim noster jam mortuum, appositis ossibus ejus mortuum (quem juxta corpus ejus piratarum fugiens adventum, supremi officii deserens munus turba projecerat) examinis animavit, et de frigidis ossibus atque exsangu corpore alienis cadaver vitali calore perfudit, nec quod habuit dedit; sed alii quod ipse tunc non habebat indulsit. Hoc credo vobis majus cæteris virtutibus videatur, mortuum in auras vitales remissum esse per mortuum, et eo tempore quo ipso esset naturali lege constructus, legem solvisse naturæ. Hoc si præstat cunctis operationibus, cur hic potior non habeatur, quem tamen ^e prophetam et Dominum confitemur? Aut si vel simile huic aliquid nostis, edicite, ut et honore præcellat, qui fuerit merito virtutis excellentior. Obstupere ad hæc dicta proceres nostri, et nullum referentes responsum, nec quod telum repercuteret producentes, pene sub inani adversarii machina inutilique ariete considerunt : adeo ut ille, qui profuga omnium, ut aiunt, esse debuisset, etiam victoris gloriam sine certamine **140** reportaret. Quod ubi mihi est nuntiatum, ingemui tantam nobis inesse negligentiam, ut nec veritatem possimus astruere, cum alii valeant inculcare pro veritate mendacium; rogatoque Domino, quoniam nihil nostrum est, ut suis arma suggereret, ^f quo ejus ignavix auferretur opprobrium. Cedo mihi, inquam, istum magniloquum dicentem : *labia nostra a nobis, quis noster Dominus est* (Psal. xi)? Proferam profecto per eum qui disperdit linguam magniloquam, ut intelligant domino famulum non æquandum, licet ipsi noverint Judæi prophetas veteres nulla miracula propriis edidisse virtutibus. Denique ipse Eliseus (II Reg. ii) cum spiritu magi-

^a Cod., Qui ubi conderet ignorarent.

^b Cod., infelicissimæ infidelitatis.

^c Cod., quam dignatione martyrii.

^d Cod. et edit., qui se in sacrilegio prudentem.

^e Cod. et edit., prophetam et Dominum.

^f Cod., cujus ignavix auferretur opprobrium.

tri hæreditatus, velut insolentior donorum remuneratione venisset, scindere tamen aquas, nisi sub Dei invocatione non potuit. Sed fateor ipsius hæc quæ proposita est interim fuisse virtutem, ut major gloria nostræ fidei sit, si tentationem etiam dum credimus opprimamus. Quid ais, Domini blasphemator? Eliseus, inquit, ipse mortuus alium mortuum contactu sui corporis suscitavit. Illoc loco plene, ut in omnibus Domino suo prophete virtus assurgat, quæ in Domino Jesu Christo, cum sepulcrum ejus lapidibus infidelitas vestra muniret, lapidem milites obsederent, credo, ne resurrectio ejus idoneis testibus indigeret. Nam resurrecturum, si volebatis credere, noveratis; subito enim ille infernis terre cardiibus concussis, cum stupore militum et ruina saxorum non alium aliquem, sese suscitavit in lucem. Elisei hæc propria dona, si fuissent, sibi dare maluisset; nec præstare alii poterat quo indigeret sibi. Denique hoc majus esse vestri etiam prodiderunt majores, dum Dominum in cruce deriderent, dicentes: *Alios salvos fecit, seipsum subvum faciat; descendat de cruce, et credimus ei* (Matth. xxvii). Vestrorum ergo sententia vincimus. Vestri promiserunt se credituros esse si præstitisset sibi quod aliis præstare consuevisset. Cur non creditis, quod esse præstantius non negatis. Nemo certe hæc habuit potestatem. Denique et Dominus dicit de anima sua: *Potestatem habeo panendi eam, et potestatem habeo resumendi eam* (Joan. x). Recense superbas majorum tuorum imagines, et patriarcharum retexere virtutes, et invenies quis talem habuit potestatem. Quare non ei credam ut possit liberare animam meam, qui potuit et suam? Plura dicturo suggestit recordatio volumem crescere, et ideo cursum hujus quæstionis esse revocandum, quoniam adhuc prior illa astat in januis, cui æque sua spatia, etsi habenis restrictioribus, tamen adhuc illibata debentur. Et vere non fuerunt necessario in hac parte multa dicenda, ne et ille cresceret: si tamen magnum protulisse aliquid putaret se, quod quæreret proluxa disputatione victoriam, cujus non sapientiam, quæ nulla in eo erat, sed superbiam, quæ abundat, infregimus.

CAP. X. — Repudiato vero isto Israelita vel ne pugnam se fecisse gloriaretur (quandoquidem, quæ diximus instructionem nostrorum potius quam ad illorum certamen conflictumque protulimus, qui nec tunc vult credere cum vincitur), ne aut *sanctum canibus* impudenter dedisse, aut *margaritas porcis* (Matth. vii) sparsisse judicemur, revertendum est illic unde ad istum locum pene præcisus sensuum tramitibus deviavi; et oves domus Israel diligentius circumdæ: sunt: quoniam si caritas Dei in nobis est, *quis infirmatur et ego non infirmor? quis scandalizatur et ego non uror* (I Cor. xi)? Docendique magis sunt, ne usque ad blasphemias loquantur, si forte aut non teneant, aut non intelligant prophetata. Quærent an divina virtus sit quæ nunc cœpit in martyribus apparere. **141** Cujus legis homines hoc requirunt? nempe Christianæ, quæ sic est prophetationibus instructa, ut nihil tam novum, tam inopinatum nostris temporibus possit ingruere, quod fides non admiretur electior, aut blasphemetur infirmior. Omnia usque ad Dominum prophete veteres prædixerunt. Omnia post Dominum quæ deerant, apostoli prophetarunt: beato Paulo per libertatem sancti Spiritus non tacente, qui ait: *Ex parte scimus et ex parte prophetamus* (II Cor. xiii): non quod omnia nesciat aut omnia non prophetet in quo præsertim loquitur Christus; sed ex parte de toto prophetat, et ex parte de toto scit. Prophetat nobis id quod scit illius temporis esse quod futurum erat. Quod vero prophetat, venturæ

^a Al., blasphemet.

^b Cod. et edit., *per speculum tenuiter ostensa fecisset, quantaque.*

^c Cod. et edit., *quod extendit, interemerunt.*

^d Cod. et edit., *quoniam prophetiam non repetere.*

A utique prophetizat ætati. Prophetat autem totum, etsi prophetat ex parte. Hæc enim prophetat quorum apertione pars ejus temporis quæ usque ad hunc superest indigebat. Ex parte ergo prophetat, quoniam jam ex parte fuerat prophetatum: et ideo propheta sciebat ventura quæ prophetabatur. Cujus prophetiæ particulas plenitudo, ut ipse dixit, temporis abolevit, hoc modo: *Cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruetur* (Ibid.): scilicet cum in conclusione mundi, nec scientia major, nec prophetia ulterius sit quærenda. Denique intelligentiæ istius virtutem, ut apertius demonstraret, subjunxit: *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem* (Ibid.). Per figuram interim sunt universa, et quibusdam imaginum lineis obumbrata, ut infirmitas carnis nostræ terrenaque substantia magis se ad spiritualium extenderet veritatem, ut ea illi desiderium pulchritudinis suæ etiam per speculum tenuiter offensa faceret, quantaque ipsa esset in sua substantia nos doceret, cum tam admirabilis etiam in repercussis luce sua ænigmatibus appareret: et ideo non per speculum pollicita conspicimus, non tamen propter virtutum merita possidemus: et obscura adhuc luce miramur, non tradita tenemus. Tunc vero prophetia scientiaque cessavit, cum in ipsam missionum omnium virtutem quæ promittebatur erit ingressus. Hinc etiam prophetia semper obscura est, quod alio tempore canitur, alio cernitur. Quod dicitur dum non videtur, quasi non prædictum non creditur. Denique Isaias cum redemptionem nostram tanto ante in Virginis utero meruisset agnoscere, eamque velut jam præsentem populo demonstraret, dicens: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isai. vii); præsentem et futuram infidelium Israelitarum turbavit ætatem. Nam et illi veteres prophetam suum, quoniam non viderent quæ ostendit, interemerunt; et hi prophetatum sibi, quoniam prophetiam non receperunt, occiderunt. Quod ne nobis etiam accidat præcavendum est, si eos quos prior ætas insecta est, nostra blasphemet. Et quoniam, ut diximus, quod prædictum fuerat venit, venturum nihil est quod non fuerit ante prædictum, Domino ipso sic dicente: *Ecce prædixi vobis omnia* (Marc. xiii). Videamus potius si hæc aliquando majorum auribus probantur infusa, quæ modo nostris oculis tanquam impleta linguntur. Videamus si hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus (I Cor. xii). Si denique nec angelus de cælo evangelizet præterquam evangelizatum est nobis: licet ipse, quæ sunt virtutes Domini, per dæmonum tormenta testentur, quando Satanæ **142** non dejiciat Satanam: quia uniformitas nequitie indivisa naturaliter societate conflata, similitudinis accessione non detrimentum sui metuat, sed capiat augmentum. Nam et multos in unius formam legionis pravitatis spiritus, et iniquitatis viperinæ confederatio conglobaverat; nec sibi oberat multitudo, quæ, sicut acquirebat miseram sociatam infirmitate virtutem, ita formidabat incurere divisa permissione inanis substantiæ vacuitatem.

CAP. XI. — Sed hac parte interim argumentationis ommissa, sicut proposuimus, ea quæ in ecclesiis Domini sanctorumque cœmeteriis admiramur, credenda esse divinitus fieri, si prophetata fuerint, comprobemus. Atque in hac tam dura difficilique materia, nec ab aliquo ante pertractata, Dominum consulere debemus, si cessante merito repudiari non timeremus præ audacia: quoniam quæ ipsius sunt, nemo extra ipsum poterit explicare. Etenim mirum unde miseris tanta fiducia, unde est interpellandi Dominum familiaritas tam amica, ut in hæc vocem audeamus

rent, etc.

^a Al. tac. spiritus. Cod. et edit., *legionis pravitatis spiritus, et, etc.*

^f Cod. et edit., *divisa permissione inanis, etc.*

erumpere : *Osculetur me osculo oris sui (Cant. 1)*. Quis tantum concepti optatum? Quis tam grandia vota sui aestimator negligens suspiravit, ut ipsius os cominus concupiscat attingere; atque vel utinam nos eorum dignetur osculo, quos ipse dignatus est osculari : ut in secundis postremi tertisque sistentes, de eorum labiis aliquam ex parte scientiam trahere mereamur, qui totam sapientie plenitudinem de Domini ipsius ore didicerunt. Quanquam, etsi magnorum meritum privilegiis fulciremur, posita erant in exemplis, velut alta quaedam repetita fundamenta verecundie : ne quid indecens et inordinatè presumptio levitatis auderet. Quid tam electius beato Petro? Quid ad spem erectius? Quid liberius in fide, quam oris sui osculo Dominus se osculaturum esse promisit, dicens : *Tibi dabo claves regni cælorum*; et illud : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Matth. xvi)*. Tamen hic pondere se quodam pudoris incurvans, fiduciam quam elatior habebat ex merito, verecundior ad interroganda submittit, cum in cœna Domini non per se quis Dominum esset traditurus inquit, humiliterque pudibundus osculum Domini ore petit alieno : quod illi, etsi apud Dominum fiducia erat, ut subinde etiam homini inconvulsa præsumeret, ut ibi, cum per maria gradientem Dominum audet poscere ut ipsum pariter, solidata sub vestigiis aquarum terga sustentent, aliquid sibi diffidentior, sed consultior nobis, quibus suo actu imitabiles formas tanquam in speculo collocabat. Si per legatum præscentiam Domini cautus explorat, quid hac instructione dignus? Quid hac consulendi arte subtilius, a quod nos facere debemus, quibus cum fiducia nullius sit meriti, debet esse saltem pudor exempli, imitantes vel in hac parte beatum Petrum, qui non solum qua humilitate, verum etiam per quæ ad desiderata pervenire possimus, ostendit. Ab illo absoluteionem questionis hujus, quem ipse non erubuit interrogare, quæramus. Ab illo, inquam, qui in ipso Domini peccore, velut super arcam Novi Veterisque Testamenti recubens, non modo ad vestibulum aliquorum divinorum oraculorum diligens inquisitor accessit, sed ipsum penetrale secretæ dispositionis tanquam familiaris sacerdos intravit; et ille solus vidit in principio Verbum, quando illi velut exterior sacrosancti **143** templi ara, sic interior metienda committitur. Ipse nos de eo libro quem septem signaculis clausum flevit, reseratumque letatus est, non per aliquem pseudotypum, sed per patentes januas in suum pectus veritatis inducat.

CAP. XII.—Atqui ne dum consulitur, immoremur, prevenit inquirentes etiam præscentiæ compendio : quod trepidum aliquando nostris mentibus futurum cernebat, illuminat. Reddit etiam velut percunctatus responsa de Patmos. De eo utique loco ubi cælorum secreta, præclusa Cæsari, non alienus intravit, et angelorum sacramenta pulsus ab hominum conversatione cognovit. Ait enim : *Vidi sub ara Dei animas occisorum martyrum propter verbum Dei et testimonium Jesu, quod habebant; et datæ sunt illis singulæ stolæ; et clamaverunt voce magna dicentes : Usquequo, Domine, sanctus et verus non vindicas sanguinem nostrum ab his qui in terris habitant? Et datæ sunt eis singulæ stolæ albæ, et dictum est eis, ut requiescant adhuc parvo tempore, donec compleatur numerus conservorum et fratrum eorum qui occidentur postea exemplo eorum (Apoc. vi).* ^c O Apocalypsim vere divinam a tanto apostolo merito confessionis tempore patefactam, ut magis a tolerantiam durarentur, cum illi passorum merita monstrarentur! Non ergo errandum est ^d per folia sibyllarum, quarum ut paginæ incertis mundi malis spiritibus luctabantur, ita loca ventis hujus aeris turbabantur. Ecce evidentissime apostolus hoc quod habebat enucleat, et obscurissimæ questionis lumen infert. Senserat

A hæc aliquando dicenda, quæ nunc sinister lingua, tanquam oleo, molitis arte sermonibus in audientium et suum jaculatur interitum. Et propterea vidi, inquit, sub ara Dei animas occisorum martyrum. De fide testis nullus ambigit : testimonium ventiletur, intelligentia responsi nutret, non dicentis auctoritas.

CAP. XIII.—Ac primum istud est animadvertendum, quod animas occisorum martyrum apostolus testatur se vidisse : ne quis, cum de muneribus disputare cœperimus, post resurrectionem dicat tribuenda martyribus, quæ adhuc animas docentur indulta; resertim cum istud astipuletur nobis quod de mora judicii conqueruntur, quam resurrecturus utique, non qui jam resurrexit, accusat : quoniam aliud est poscere ut teneas, aliud jam tenere. Stole autem martyrum donantur exercitio, et tanquam tante libertatis ingratus, magna cælum pulsat invidia de tarditate vindictæ : qui non levi pondere sermonis exprobrat dicendo : *Quousque, Domine?* hoc est dicere : quousque non vindicas quos statim vindicare debuisses? quousque, Domine? hoc est dicere : nunquid nos ultra finem differs sæculorum? Nam jam ad finem usque perventum est, et de nostra ultione non loqueris. Quod enim dicunt mirabiliter, subjungunt : non vindicas sanguinem nostrum ab his qui in terris inhabitant? Ergo non quousque, si adhuc illi mortales versantur in terris, qui Domini famulos fuste, lapide, ungula, flagris, plumbo, ferro, bestiis, igne sunt persecuti. Quousque enim imputatio est prolixioris ætatis, ut aut quousque sit sine fine? Sed adhuc persecutores morantur in carne, aut illi vita excesserunt, etiam in terris habitant, si quousque non fallit. Sed nihil falsum profertur testibus veritatis; et ille magis interpretatio, non fides querenda est, quæ subobscura elocutione non excluditur, sed velatur. Cum ergo dicunt : quousque, Domine, sanctus et verus, non vindicas **144** sanguinem nostrum ab his qui in terris inhabitant, non eorum mortalium sanguinem mortuosque desiderant qui in eos quondam aut populari seditione sævierunt, aut tribunalibus suffulti capitales sententias promulgarunt, quoniam in terris adhuc inhabitant, nec fas est ut accusentur defuncti, qui, dum viverent, sunt defensi his verbis : *Ne statuas illis hoc peccatum; ignorant enim quid faciunt (Act. vii)*. Quod si inter passionum tormenta et amarus mortis labores tam pie quibet pro injustis, pro impiis, pro cruentis, pro blasphemantibus supplicarunt; si eo denique tempore quo ipse angustiarum sensus extrema patientium poterat excitare ad maledictum, precatio pro homine fusa est, quis non intelligit non mentes martyrum, sed persecutorum personas fuisse notatas, eosque appeti quos in terris adhuc inhabitare credendum est illo tempore, quos quidem ignorantia non defendit, non eos qui in terris habitare jam per conditionem naturalis substantiæ desierunt, et olim ab ipsis martyribus sub ignorantia sunt excusati? Qui isti sunt non ignoramus. Spirituales sine dubio nequitie et tenebrarum potestas, quæ et in terris adhuc inhabitant, et non cum ignorantia in Dei famulos peccaverunt. Nam cum ipsis Domino dixerint : *Quid venisti ante tempus torquere nos (Matth. viii)*? Quomodo ejus famulos noscuerunt, quos nec persecuti essent si ejus famulos ignorasset? Ergo cum persecuti sunt, scierunt, quos per tormenta a Domino suo detrahere conabantur! Ac inde cum beati martyres pro hominibus intercedunt, eosque ignorantie excusatione defendunt, sequitur ut scientes teneantur in crimine, quique ipsas ignorantie tenebras hominibus suffuderunt, quorum furor etiam impietates excusat humanas : quos non alios dicere poterimus, quam qui etiam suis non amici sunt, dum eis non permittunt esse quod bonum

^a Cod. et edit., *Quid nos facere debemus.*

^b In multis differt hæc lectio a Vulgata.

^c Cod., *O Apocalypsis vere divina et tanto Apostolo*

merito conformis tempore patefacta, ut, etc.

^d Cod. et edit., *per folia syllabarum quorum ut pagina incertis, etc.*

est: etiam Dei famuli inimici sunt, dum eos, quod A bonum nesciunt, persequuntur.

CAP. XIV.—Post harum sanctarum animarum querelam sequentia videamus: *Et datae sunt eis singulae stolas albae.* Quid hoc est, quod iterum vestiuntur? Nam prius, ut scriptum est, a Deo vestes sunt consecuti: ^a et nunc indumentis gemina libertate donantur. Quae utique vestimenta, cum spiritualia sint, non possumus vereri ne illa quae prius data sunt, extra videantur; nec sane querela generata est. Igitur, quoniam diversitas ipsorum et significatio vestium non sine mysterio est, intelligere debeamus donorum varietates et operationum divitias: quoniam subiungit unus atque idem spiritus. Accipiant ergo vestes prius, ubi per confessionem corpora posuerunt: credo, ut vestiti non nudi invenirentur. Rursus accipiunt alia vestimenta post interpellationem, imo post immutationem tam longae patientiae sustinentiaeque. Quae utique cum accipiunt, quis non intelligit ut nova illos veste, ita virtute perfusus qua nunc emicant et apparent? Quod si aliud postulassent, aliud accepissent, ut dona respoerent, aut amplius quererent irrisi. At cum non irridere illos Dei sit, quibus magna promissit, et hi post secundam magnificentiam non querantur, dubitamusne ad consolationem querelarum ea speciem ^b pertinere, quae vindictam postulantis est donata? At si ad consolationem, quae major consolatio poterit inveniri hac potestate, quae demones, id est suos persequuntur inimicos? Nam si stolas istas ad speciem 145 nostrarum vestium conferamus, alias quoque aliquas, ne in his reponendis egeant, inquiramus. Sed hoc ridiculum est, quod statim occurrit, quia a vera et necessaria interpretatione discedit. De vindictae mora generata est querela. In finem utique temporum, id est nostrorum; in nos enim fines seculorum deveniunt, ut mora credatur, ad hanc diluendam, stolis animae vestiuntur, ne omnino nudae sine majori protectione putarentur. Alia enim ratio animarum est corpore exspoliatarum, alia hominum adhuc in carne viventium. Nobis ovium vellera, et operatio mulieris indumenta procurant, illis faciunt merita vestimentum. Cum ergo post querelam martyrum animae stolis amiciuntur, divina protectione donantur, qua se supervestiri etiam ille vas electionis optabat; quam vestem Adam cum amisisset, etiam in paradiso nudus inventus est. Denique indicat operatio quid stolas intelligere debeamus. Si postulasse vindictam martyres credimus, ergo ad consolationem credimus interim aliquid accepisse. Si propter stolas, velut quasdam vestium largitiones, querela sedata: cui non haec et prima dona meruerunt? Sed quoniam, ut dixi, virtutum varietates, quibus divinitus praeclearae animae muniantur, in stolis sunt designatae, ideo post secundam munificentiam juxta postulationis formam in eos persecutores qui in terris inhabitant, quid consecuti videantur ostendant, quid adhuc etiam habituri erunt: dum pari persecutione conservos eorum, donec praedestinatustestium numerus impleatur, occident. Hic et istud non otiose est accipiendum, quod inter duo persecutionum tempora, haec martyrum vox praecessit, ut designet illos blasphemare qui eos nostro tempore novi aliquid consecutos fuisse mirantur. Nam et cum fuisse crudeles persecutiones videamus, et venturas credamus: medium ergo istud tempus quo martyres qui praecesserunt remunerantur, hoc nostrum est. Et ideo nunc operantur, non de merito, quod semper habuerant, sed de virtute, quam nuper adepti sunt.

CAP. XV.— Forsitan moveat aliquem quid sit quod expectare jubeantur, si jam ad maturitatem poenae judicium daemouibus illatura virtus erupit, re-

^a Cod., et edit., et indumentis nunc geminata libertate, etc.

^b Cod., eam spem pertinere, etc.

^c Af., martyria.

surrectionem ut sustineant admonentur. Ceterum haec illis gloria et in David carminibus fuerat promissa his verbis: *Latabuntur in cubilibus suis* (*Psalm. CXLIX*). Dum sepulti sunt, utique latabuntur. Cubilia posuit pro sepulchris, de quibus et resurrecturi sunt, cum voce archangeli et tuba Dei fuerint excitati (*I Thessal. iv*). Cubilia ergo vere dicuntur, in quibus nunc quiescunt. Etsi latabuntur in cubilibus suis, prius hoc futurum erat, nempe cum surgerent de sepulchris. Quod adeo impletum est, ut in cubilibus suis illos sine dubitatione gaudere videamus. Nam quae alia talis gratulatio animas illorum poterit intrare, quam cum ante ipsa cubilia, id est, ut diximus, sepulchra sanctorum, ibi eos inimici sui, quos se quondam occidisse credebant, nunc et vivere et ulcisci se non sine tormentorum acerbitate profitentur? Hoc illis stolae istae quas iteravit specialis largitio contulerunt, per eas et qui non nominabantur implorantur, et qui nesciebantur celebrantur, et qui non videbantur apparent. Has stolas, ut legimus, hucusque non habuerunt, sed nunc habere comperunt. In hac forma mulier illa in Salomone laudatur, quae duplices vestes facit viro suo: unam in patientia passionis, alteram in virtute vindictae. Sic nobis legere sanetum atque pium est: alias nec loqui debemus, ne vel 146 infidelitas nostra, vel ignorantia in tenebris gentilitatis blasphema disputatione descendat: cum prophetia ex eo praecesserit, ut venturus lumen inferret. Nunc superest ut credenda sint divinitus fieri quae probavimus et promissa, nec tantum promissa quantum et postulata. Quod si et postulata sunt, et non aliis quam poscentibus attributa, quid mirum est si aut quod postulaverant, aut quod gaudent, se ante accepisse, non occultant? Exigunt poenas ab his qui inhabitant in terris: quos accusatio comprehendit hos virtus impugnat. Ipsi enim inhabitant in terris, qui possident mentes hominum terrena possidentium: quos cum martyres ad supplicia deprecant, etiam pro his quos possederant deprecantur. Denique et ipsa desiderabilia sua sic agunt, ut eos a terrena habitatione, id est ab obsessis terrenis hominibus excludant. An calumpniantur, cur demones torqueantur, et favemus inimicis? Martyres contra ipsos invidiosa pene indignatione insurgunt, et sustineri illos tanto saeculorum spatio conqueruntur: ^d et nos fingimus nos mirari quid istud sit, quasi non debeant vel nostro tempore solvere quod ab Adam merentur. Quod autem istud miraculum Mediolani videtur primum exortum, vel bono Ambrosio concessum, quis non videt fidem nostram propter Arianorum perfidiam divinis testimoniis approbatam? Namque cum in Italia catholica fides intolerabilem tyrannidem sub Auxentio sustinisset, tandem donante Domino libertatem veterem, etsi jam eo tempore quo praedicto Ambrosius substitutus est, respiravit huic tamen ipsi in adversariorum confusionem, et nostram spem scilicet, omnis caelestium gloria, omnes etiam martyres consensore, qui cum jam pridem apparendi haberent tempus, hominem cui se proderent inquirebant. Illum certe cui sub ea fide revelarentur quae martyria fecissent. Sic donatum est Ambrosio quod Auxentio denegatum est: quoniam quae Auxentius blasphemabat, Ambrosius predicabat. Sed cum haec virtus martyrum per omnes provincias sit itura ^e (omnibus enim non Ambrosio soli sine personarum acceptione donanda est), necessario tamen primum in Italia processit, cui infidelitas Ariana fuerit dominata. *Quoniam signa non fidelibus, sed infidelibus donata sunt* (*I Cor. xiv*). Nam a Domino qui signum postulant infideles sunt: scribae postulant, Pharisei postulant; apostoli tacent, et credunt, et sequuntur. Et propterea non mirandum quod divina virtus operatur per sepulchra sanctorum,

^d Cod., et non fingimus.

^e Cod., (omnibus enim martyribus sic personarum acceptione donanda est).

quod nec suis remediis potuit hæretica mens curari, A ut vel tandem episcopum eum sequeretur, cui communicare etiam martyres ipsa revelatione suarum virtutum dignatione vidissent.

CAP. XVI. — Nunc ad meditationem perfecti hominis redeamus, ex qua cumulus iste priusquam mensura illius expleretur excrevit. ^a Ecce hæc disputatio est ipsarum meditationum de quibus David dicit: *Quoniam beatus qui in lege Domini meditabitur die ac nocte (Psal. 1)*. Et sane difficile est silvam legis ingresso singularum questionum materiam segregare, cum altera alteram veluti ramulis quibusdam ita societate præceptionis attingat, ut sine alterius inchoatione cæpta non valeat explicare. Ecce hæc ipsa hominem illum nostrum nosse quam pulchrum est solum in talibus non stupere, cum reliquis solum quasi quibusdam fortuitis non movet, distinguere operationum species. Et quia et ipsi dæmones operantur, intelligere naturas, quæ ¹⁴⁷ vera sunt, quæ falsa, quæ novisse, est, non decipi, non errare, non inimico assignare quæ Dei sunt, nec Deo adjudicare quæ sunt demonum, scire tempora, signa cognoscere, habere Domini cognitam voluntatem: et alia Dei mirabilia cum gratiarum actione venerari, alia cum digna execratione vitare. Talem virum etiam sæculi homines laudavere, dicente Virgilio:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Bona sententia, si ad eam suo itinere venisset, ut appareat illum ignorasse ^b quod laudat: primis omnis, quæ sunt secunda celebravit. Nam et ordine præpostero etiam sapientis vertit officium: dum non rerum causæ, sed rerum Creator inquirendus est, per quem ad causas rerum, si ipsum didicerimus, intrabimus. Cæterum illo omisso, causas rerum qualiter cognitais habere poterimus; cum qui prius hæc fecerit, deinde quare fecerit sit inquirendum? Verum reperto rerum auctore, rerum quoque inveniemus et causas. Quod hæc usque adeo non vidit, ut principalem locum hunc, qui rerum causas potuisset agnoscere prædicaret, secundum quod subiungit, qui deos tanquam minus opus exsequens adorasset, ut quis agnoscat eos creatores rerum non fuisse, a quibus cognitio rerum quasi aliena distinguitur, nec coli oportere, si hæc quæ laudantur, ut prima, præstare non possunt. Nesciunt autem ea, quorum opifices non fuerunt. Denique et inventionem illorum ^c diis suis detracta, humano eam assignant ingenio, illis scilicet qui sapientia excellunt, quod idola non colunt: ut jam diis eorum homo sit potentior, si ad hæc quæ dii ipsorum ignorant, altiori cogitatione pervenerit. Ab his autem deos præcepit coli, qui plene præ stultitia rerum causas non queant invenire, quorumque præcordia, ut ipsius verbis utar, frigidus sanguis includit. Adhuc homo noster et Deum colere, principalem scit esse sapientiam, et rerum causas ^d comperatas habet, non querit ex Syracusia ratione sæculi sapientis eminere; sed illo docente quem colit, quem ante inquisivit quam rerum causas: quoniam res ipsas rerum Conditor antecedit, qui illum monuit quæ quibus essent ventura temporibus, cuius dispositionem sine ipso qui disposuit nullus agnovit: quoniam nemo scit quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei. *Nos vero*, ut Apostolus ait: *non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est (I Cor. 11)*; et ideo, quæ ipsius sunt, ^e non edocti humanæ sapientiæ verbis, sed Spiritu Dei et ejus superflua nobis dignatione calleamus. Hæc est illa stultitia sæcularium; hæc sapientia vocatorum, cogitare semper in corde: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi*

^a Cod. et edit., *Et licet hæc disputatio ipsarum meditationum.*

^b Cod. et edit., *laudat. Nam et quæ sunt secunda celebravit, et ordine præposito.*

^c Cod., *diis suis decreta humana signant ingenio.*

^d Cod., *comperatas habet: non ex Syracusia sacelli*

(Psal. cxvi)? Ipsum habere semper in ore, quoniam verbum est; esurire eum, quoniam panis est. Ipsius Spiritu etiam ebrios mente excedere, quia calix est Novi Testamenti, et vinum de vinea quam de Ægypto ante transtulerat, quæ vinea populus Israel fuit: quorum patres, ex quibus Dominus Jesus Christus secundum carnem processit. Illum loqui omni tempore, quoniam linguas nobis novas Spiritus ejus advehit. Quæ sunt autem istæ linguæ novæ, nisi istæ: in sæculo esse, et sermonem de sæculo non habere; aliis linguis loqui populo quam loqui populus secum ipse consuevit? Præterea et istud est loqui aliis linguis Deum confiteri unum ab eo qui plures deos solitus erat confiteri, et ipsum in nostra fide novis linguis unum loqui et profiteri, et credere ¹⁴⁸ Trinitatem. Illum quoque amare, quia interpellat pro nobis; metuere, quia Pater omne iudicium dedit Filio, illum momentis omnibus adorare, ab illo petere necessaria nobis et ipsi placita, qui peti per se vult, adeo ut poscenti verba hæc demonstret, qui, quod est novum inter nos, solus petentes se amat. ^f Qui etiam solum, quod mirabile est, irascitur, nisi petatur. Infidelitas enim est nihil præsumpsisse de Deo. Nihil illum credit posse, qui quod iudicat posse non poscit. Hæc est illa, fili dilectissime, angusta via, hæc illud acus foramen per quod non introeunt sarcinati, aut animalia ponderibus attributa. Quoniam angusti et pusilli aditus, non solum infirmia hæc cum oneribus jumenta non capiunt, verum etiam ipsum nostrorum oculorum, si multitudine distrabatur, frustrantur obtutum. Unde et Dominus per prophetam ait: *Vacate et videte (Psal. xlvi)*; et quando erit, ut possit intrari, quod per occupationes sæculi necesse inceptum est inveniri.

CAP. XVII. — Implevimus divisionibus suis propositas questiones, exteriorum hominem interiorumque monstrando, cum vitam, quæ sit sancta, et in quo actu posita, quo studio teneatur, qua substantia vegetetur ostendimus, totumque cursum ejus breviter, licet saltibus potius, si dici potest, quam passibus pro festinatione ad finem usque perduximus. Nunc quare non ab hominibus etiam istius mundi videatur, accipe rationem, quandoquidem te mea verbositas delectat, quam negligentius iudicas, dum attendis studiosius ad divina. Cum ille qui primus nobis mortis semen invexit, mundum istum, id est passionem hominis, victo sibi homine subjugasset, regnumque illius ipso rege jam capto, sub pedibus suis et ditione cepisset, eaque omnia quæ in mundo sunt, velut suis peculis et victoriæ suæ manibus uteretur: ne quando homo amissam sapientiam, an debitum sibi vitæ quæreret testamentum, sic cunctis succis suæ artis infecit, ut et stultitiam sapientiæ colore vestiret, et mortem mentis vitæ lenociniis obumbraret, ut mala non fugerent, qui non cernerent opposita meliora. Denique ex illo tempore sic passim humanum genus graditur, stultitia pro sapientia habetur, dicente Psalmista: *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur (Psal. x)*. Tunc vita putatur esse quæ mors est, et sub specie boni mala decipiunt, cum ad intelligentiæ fraudem, dolo bonorum omnium virtus operitur. Nam divitiæ non secuturæ post hominis mortem amantur. Honor fascium, qui per successorem exolescat ambitur: injuriam fecisse virtus est; aliena possidere potentia est; innocentem circumvenire astutia est; non Christum sapere sapientia est; prophetam horrere eloquentia est: sic plena sunt omnia erroribus, sic infusa per hominum mentes caligine, alium alio incurante, mundus involvitur, et ad hoc usque veritas ob-

sapienter eminere.

^e Cod., *non indoctis humanæ sapientiæ verbis.*

^f Cod. et edit., *Qui etiam solus, quod.*

^g Edit., *non solum enim foramina hæc cum oneribus jumenta non capiunt.*

scaturatur, ut in mortis gremio jacuisse beatitudo datur. Quod ubi ille Deus, nos semper cogitans et nostra, vidit per sapientiam mundi, qua sibi mundus collator interpolatores invenerat, suam sapientiam fuisse desertam; placuit etiam ei e contrario adversus astutiam veteratoris, sapientie sue de vitis innumerabilibus uti, et scientie altitudinem, quam nullus poterit investigare, sicuti est, et suam sapientiam stultitia velare, et vitam suam mortis quadam obscuritate celare, ut ad sapientiam pervenire **149** non posset, qui in hoc seculo opinionem stultitie fugisset, et ad vitam ejus non accederet, qui non contemptum mortis habuisset. Namque sic Filium Salvatorem nostrum misit in hominem, id est Sapientiam suam carne vestivit, quod stultum est: viam suam pati crucem fecit, quod mors est. Sic adversus adversa destruxit, et per dissimiles ante secula operationes ingenii artificis illius machinas elisit, ut partibus quibusdam salutaribus vestigiis, licet impressa, mortifera illius stigmata deleterentur. Sed hoc studium, nisi concupierimus, quod *quoniam stultum est Dei, sapientius est hominibus* (1 Cor. 1), sapientiam ejus non tenebimus. Ilanc autem mortem, quod crux est, nisi amaverimus, quoniam quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, vitam ejus non poterimus intrare. Quid igitur sequitur, nisi ut relicta seculi et sapientia et vita, et stultos nos haberi patiamur, et mori nos cum Domino semper optemus? ut in spe adventus ejus, qui utriusque erit rei revelatio, partem aliquam habere mereamur. Tunc enim, scissis omnibus velamentis, talia qualia sunt singula cuncta cernerentur, id est stultitia mundialis falsae sapientiae involucris denudata sistetur, et mors meatu beatitudinis deoperta velamine, hiante semper ore et patente in profundum gutture, vitalium inimica prodetur. Tunc et caelestis sapientia, quae seculariter stul-

titia nominatur, interposita altitudinem scientiae Dei, sine alicujus labore elucidationis intrabit, et vera vita nullis mortis tenebris obscurata lucebit, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor in secula seculorum. Amen.

150 CAP. XVIII. — Vides, o fili, qua valetudine laborat animus suspecti, qui ista non cogitat. Corporeculo adhibui palpamenta, quod si negligeream, anima plus valeret, quae tunc infirmatur, cum exterior roboratur. Sed istam quam dixi animam morbo stultitiae vitiatam, orationum tuarum frequentatus sanctae, cujus anima seculi intemperata flagitiis potest aliis subvenire. Non enim arger salutis suae adhibere potest medelam agrotatione confossis, et anhelans altitudinem plagarum vulneribus non meletur alienis. Sane qui sit certe curabit infirmum, oculatus eorum per praecipitia non ducit. Tu itaque ut et sapiens Domino supplica, ut quod non sapui sapiam, et tuis suffragiis vellet quibusdam remediis me fac sanari. Reprehendat aliquis quod in tantum delectabili disputatione processerim, ut meritorum meorum respicientiam non haberem, aut subito angustam Moysi cathedram indignus talium disputator ascenderim. Sed vere amore id egi tuo, non usurpatione mea. Nam ego dictum legeram peccatori, ne Domini auderet narrare justitias per os suum. Quod si contra interdictum pro tua dilectione presumpsi, in eo tua gratia compensare dignabitur: ut litterulas, quae ad plenum emendate non sunt (sicut ipsis apicibus quibus exarantur apparat) tam facile ad publicum non perducas: etsi ego verecundus pro me esse non potui ut debui, vel tua modestia verecundiae parcat meum. Et quia de me habent quod male scripte sumi, de te habeant quod celentur. Vale, et nos in Domino dilige, in quo diligeris a nobis.

* Cod., potest adhibere medelam agrotatione confossis.

INDEX

RERUM ET SENTENTIARUM MEMORABILIMUM

QUAE IN TEXTU CONTINENTUR.

A

Aaron a Moysae electus et unctus sacerdos, 717.
Abel a fratre Cain occisus figura est Jesu Christi a Judaeis crucifixi, 175. Populum Christianorum electum significavit, ut Cain populum Judaeorum reprobandum, 735.
Abia ex progenie filiorum Aaron sacerdos templi, a quo descendit Zacharias pater S. Joannis Baptistae, 550.
Abraham fidei justificatus, non circumcisione, benedictionem a Deo consecutus est Isaac, et semen fidei ejus, 742. Latus est se vidisse in spiritu diem Domini, 37. Tribus supervenientibus viris festinus occurrit, et prostratus in faciem oravit eos ut ad suum tabernaculum declinarent, 615. Genuit duos filios, Ismaelem majorem natu ex ancilla Agar, Isaac minorem ex libera Sara. Ismael populum Judaeorum representavit; Isaac populum fideliem Christianorum, 735. Apparuit illi Deus ad quercum Mamhre, 737.
Abraham luctatus est cum Angelo, et claudicavit pede. Quid haec significant? 494. Allouquitur divitem in tormentis positum, 774.
Abrenuntiatio a baptizandis facienda certissima cautio dicitur, 715.
Abstinencia ab esu carnum quadragesimalis jejunii tempore vetustissima in Ecclesia, 415.
Actus nostri omnes Christo vel socio vel teste faciendi, 277. Quidquid agimus in Dei nomine faciendum est, ut fructum recipiamus, *ibid.* Ad bene agendum omnis provocatur sexus, aetas et dignitas, 537.
Adam primus homo, Dei manibus plasmatus e limo. Adam secundus, Christus Dei spiritu formatus in utero virginis. Uterque oritur a Deo Patre: uterque virgine et matre: uterque filius Dei est, sed Adam creatura Dei est,

Christus vero substantia, 415. Illi in paradiso constituto vetitum fuit ne de ligno sciendi bonum et malum gustaret, 440. Insidias diaboli per Evam illatas praecavere nescivit, 42. Custodiens honestatis angelicam dignitatem, erat quidem nudus mundanis vestibus, sed immortalitatis erat splendore vestitus, 286. Procurante intemperantia e paradiso ejectus Evam cognovit, 443, 451. In Adam protoplasto Christi resurrectio, quia sicut ille post soporem surgens Evam de latere suo formatam agnovit; ita Christus a morte resurgens ex vulnere lateris sui formavit Ecclesiam, 477. Adae dicitur ubi es? non quod Adam conspectum Domini latere potuerit, sed quod peccatrici conscientiae nullus locus tutus est, dum metuit deprehendi, 165. Peccando, humano generi quid Adam nocuit? 385.

Aeneas paralyticus a Petro ad speciosam templi portam sanatur; fuitque primum Petri miraculum, 554, 577.

Aequinoctio autumnali in mense septimo conceptio est S. Joannis in utero matris suae; in mense autem primo, vernali aequinoctio, conceptio est Domini Salvatoris in utero virginis matris, 551.

Agar typum Synagoga gestabat, 512. Ejecta fuit cum filio Ismaele e domo Abrahae, 741.

Ager pretio proditiis Christi comparatus, requiem s. b. ministrat peregrinis, non peccatoribus sumptum, 118.

Agnetae (S.) martyrium, ejusque laudes, 538.

Agnoere Christum interiore sinceritate sapientiaque profecisse impie dixerunt, 57, in adnot.

Allophyli vocabantur Philistaei hostes Israelitarum, sub quorum nomine barbaros Italiam devastantes intelligit Maximus, 20, 58, 119, 722.

Amaon et Cleophas discipuli, quibus Christus in itinere socius adjungitur, divino amore exardescunt, 265.